

СЛОВО

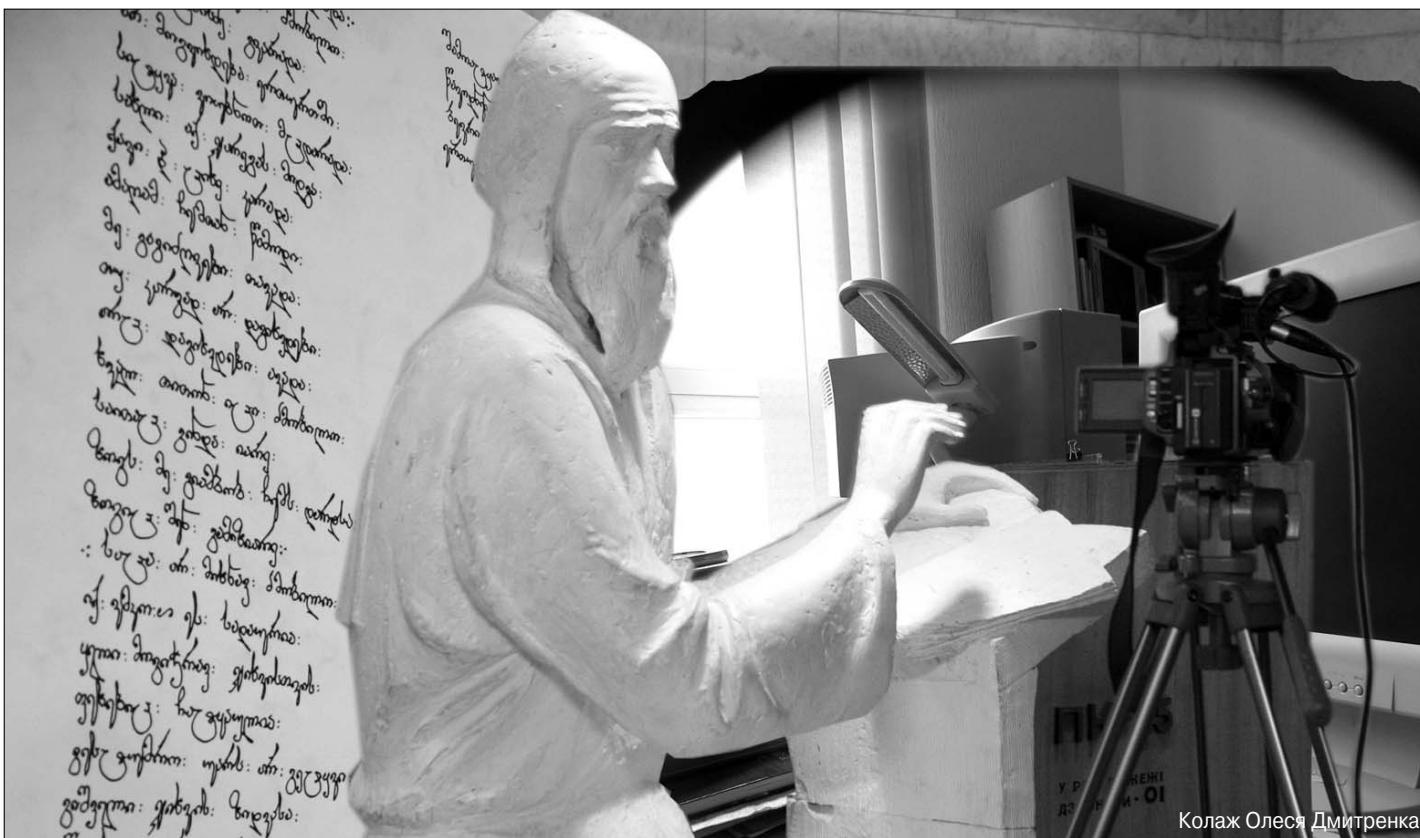
Без мови немає нації!

Просвіти



ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

44 (629), 3—9 листопада 2011



Колаж Олесь Дмитренко

ВІТАЄМО З ДНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ ТА МОВИ!

Писемність у давні часи була прерогативою обраних. Писемні люди, залишаючи на папері власні думки та міркування, створювали документи, що ставали надбанням епох. Перо в їхніх руках було не лише інструментом передачі інформації, що закарбовувалася на скрижалях історії, а нерідко справжньою зброєю. Вона допомагала у складних обставинах, вела провідників суспільства шляхами зартування всієї громади, знаходила виходи зі складних життєвих ситуацій. Перо — це також засіб лікування не лише душевних, а й суспільних хвороб. Найдавніший відомий предмет, за допомогою якого наші предки зберігали інтелектуальне надбання, залишаючи інформацію на глиняних дощечках, бересті, пергаменті, мав назву “писало”, яка походить від писати, писемність. Увага до писемності, її минулого, сучасного та майбутнього — ознака цивілізованості нації. Привернення якомога більшої кількості членів суспільства до проблем, пов’язаних із розвитком писемності, — капітал, який обов’язково дасть дивіденди.

9 листопада Православна Церква святкує день пам’яті Нестора-літописця, а українська держава відзначає День української писемності та мови на честь батька вітчизняної історії. Запропоновані в цьому числі “Слова Просвіти” матеріали нагадують про творців національної писемності, ознайомлять з їхніми діяннями, завдяки яким маємо наше славне минуле. Сподіваємося, що вони стануть у пригоді усім, хто шанує власну історію, імена її творців.

Олександр БУЛИГА,
м. Рівне

Про події минулих епох, імена тогочасних визначних діячів ми дізнаємося завдяки тим, хто залишив нащадкам свої праці, зі сторінок яких промовляють до нас учасники історичного процесу, записані дати і перебіг великих битв, результати діяльності суспільства. На всіх континентах відоме ім’я Геродота з Галікарнаса, який жив у V ст. до Р. Х. Він багато подорожував: Європа, Азія, Африка. Побував і на землях сучасної України, залишивши спогад про життя мешканців Причорномор’я. Повернувшись із мандрів, він створив працю “Історії”. Саме в ній дослідник уперше виклав історичні факти в певній послідовності. Ім’я “батько історії” дав Геродоту відомий оратор Цицерон, і воно закріпилося за ним назавжди у пам’яті вдячних потомків.

Людина, яку по праву можемо назвати “українським Геродотом”, жила через півтора тисячоліття після “батька історії”. Ім’я її сьогодні широко відоме в Україні, про історію якої писав автор “Повісті временних літ”. Це Нестор (у перекладі з грецької — “що повернувся додому”). Він народився 1056 року, найімовірніше, в Києві. На користь цього свідчать дані про його перебування у столиці Руської держави ще восьмирічним. У сімнадцять років Нестор був пострижений у чернецтво Києво-Печерського монастиря наступ-

ЛІТОПИСЦІ РУСИ-УКРАЇНИ

ником преподобного Феодосія (одного з засновників святої обителі) Стефаном, який згодом став єпископом Волинським. Києво-Печерський патерик повідомляє, що “Стефан поставив Нестора в диякона”. У цьому сані він перебував майже сорок років, до самої смерті.

Написанню найголовнішого твору — “Повісті временних літ” передувало створення Нестором низки церковно-життєвих творів. Зокрема його перу належить “Життя” Бориса і Гліба та печерського ігумена Феодосія. Дослідники називають Нестора укладачем “Повісті...”, оскільки він використовував записи своїх попередників, а також особисто зібрані матеріали і твори візантійських авторів. Серед цих джерел — Києво-Печерське літописне зведення чорнориція Никона та хроніка Георгія Амартола.

Головне завдання твору — з’ясувати “...звідки пішла Руська земля, і хто в ній почав спершу княжити, і як Руська земля постала”. На питання Нестор намагається відповісти у своєму літописі, адже й саме життя вимагало цього. Частішали князівські міжусобиці, держава занепадала, князь Володимир Мономах намагався зберегти єдність руських земель під зверхністю Києва.

Перший датований запис у “Повіс-

ті...” зроблено 852 роком, з часу, коли, за Нестором, “стала називатись Руська земля”. Події доведено до 1100 року.

Не всі знають, що “батько української історії” не тільки переписував, укладав та доповнював літописні зводи, а й подорожував, як Геродот, місцями, про які писав пізніше. Так, про перебування Нестора на Волині повідомляє відомий російський історик В. Татищев, який використовував джерела, що не збереглися до нашого часу. За Татищевим, 1097 року Нестор відвідав Володимир-Волинський із метою огляду училищ і призначення вчителів. Перебуваючи в нашому краї, Нестор не міг не цікавитись історією і напевно оглядав пам’ятки Волинської землі, про історію якої йому ще доведеться писати в майбутньому.

Як вказує Києво-Печерський патерик, Нестор дожив до глибокої старості, “не перестаючи трудитися над писанням літопису, і мирно почив”. Господь прославив його нетлінням мощей, засвідчуючи, що письменник “житий святих” заслужив собі вічне життя на небі. Сьогодні нетлінні останки літописця перебувають у ближніх печерах Києво-Печерської лаври.

Про літописців Руси-України читайте у наступних числах “СП”.

Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка до Дня української писемності та мови в обласних центрах і в Києві проводить різноманітні заходи: круглі столи, науково-практичні конференції, зустрічі з письменниками, конкурси знавців мови тощо. 9 листопада у Київському будинку вчителя о 17 годині почнеться літературно-мистецький вечір, де виступлять письменники та мистецькі колективи. Долучайтесь!

У Луганському університеті ім. Тараса Шевченка відбудеться літературно-мистецький вечір; визначення переможців конкурсу плакатів і авторської поезії серед студентів; науково-практична конференція “Слобожанська бесіда”.

У Чернівцях — урочиста академія з нагоди Дня писемності біля пам’ятника Руси-України, спорудженого з ініціативи “Просвіти”; вручення просвітянських нагород і посвята в просвітяни школярів і студентів.

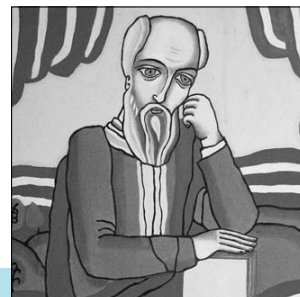
У Харкові — просвітянські урочистості біля пам’ятника Шевченка.

ПРЕМ’ЄРА НОВОГО
ПРОЕКТУ ГАЗЕТИ!

Антологія
поезії
XX віку
“СТРІЛА”

8–9

СЛОВО, МУЗИКА,
ЖИВОПИС



13–15



Микола ЦИМБАЛЮК

Раїса Іванченко, кандидат історичних наук, член НСПУ, автор історичних романів:

— Ще В. Липинський сказав, що без традиції немає культури, а без культури немає нації. Тому й знищували нашу мову, культуру, традицію державності в царські часи. Москва одними Валуєвськими чи Емськими циркулярами не обходилась. У мене цілий список указів, законів (близько ста), які забороняли друкувати в царські часи й українські архіви, і навіть твори й літописи. Зокрема 1908 р. таємним розпорядженням російський уряд заборонив вживати у назвах усі похідні слова від слова “український”. У таємному документі від 4 лютого 1914 року приписувалося заборонити слово “український” у шкільних підручниках, лекціях, газетах. Азійська варварська традиція триває й понині. Це їхня стара політика. Ще Століпін сказав, що історичним завданням Російської держави є боротьба з рухом, який у теперішньому часі називається українським, що містить у собі ідею відродження старої України, устрою її на автономних, національно-територіальних основах. Що вже казати про советський, а тепер і про нинішні часи. Хіба з’їзд депутатів 2004 р. у Северодонецьку з наміром створити Південно-Східну республіку не є копією бутафорної Донецько-Криворізької республіки січня 1918? Чи інших тодішніх регіональних республік: Одеської, Николаевської, Старобільської, в Криму — Тавридської? Найвиразніше сказав про те, як бути росіянам з Україною, найперший помічник і сподвижник Леніна Лев Бронштейн (Троцький): “Без Украины нет России. Без украинского хлеба, угля, железа, соли, Черного моря Россия существовать не может”. І закликав знищити Україну повністю. Ця традиція триває до сьогодні.

Москва давно має вироблену концепцію, теорію, як нищити Україну. Це передусім агресія інформаційна, яка нав’язує Україні свої ідеали й інтереси. Потім — аксіологічна, що нав’язує менталітет чужої держави і відсовує чи нищить наші ідеали. Культурологічна — яка витісняє культуру підкореного народу й нав’язує їй чужі звичаї, мову, пісні, психологію та мораль. Далі — економічна, політична і т. ін. Ви пригадуєте початок 90-х років минулого століття, початок здобуття Україною незалежності, коли на будинку парламенту Росії висів величезний плакат: “Ельцин, застав халхов накормить Россию!?” Сенс методів “старшого брата” один: створити стабільну нестабільність, обмежити економічні відносини з українцями, щоб було більше безробітних, що примусило б їх вийти на вулиці й руками самих українців задати суверену Українську державу. Такі як С. Карганов, А. Дугін волають: “Дальнейшее существование унитарной Украины недопустимо!” А Затулін узагалі пропонував розчленування України через надання особливого статусу регіонам із подальшим відторгненням східних областей і Криму після укладання союзу з Росією.

Українська державність виникла в середині VII ст. Московії ж, нинішньої Росії, взагалі на мапі Європи і близько тоді не було. Про це я написала монографію.

Леонід Залізник, доктор історичних наук, професор НУ “Києво-Могилянська академія”:

— Національна історія України не виняток із загальноєвропейської історії. Весь Європейський континент розвивається за універсальними етноісторичними законами. Я хотів би наголосити, що одне з таких положень, під які потрапляє й Україна, є той факт, що більшість великих європейських етносів й народів, які розташовані в середній смузі Європи, народжуються у ранньому Середньовіччі. Це стосується португальців, французів, іспанців, англосаксів, німців, сербів, хорватів, чехів, поляків тощо. Єдиним критерієм визначення віку кожного етносу є тяглість етноісторичного розвитку. Тому після закінчення великого переселення народів, хто де осів, там розвивається і до нашого часу. Усі ці народи на ранньому етапі свого розвитку пройшли так звану племінну фазу розвитку. Наприклад, англосакси в ранньому Середньовіччі були представлені племенами англів, саксів, ютів. Поляки — мазовшанами, віслянами, кашубами й низкою інших пле-

ЧИ ТРЕБА ДОВОДИТИ АКСІОМУ?

“Україна — спадкоємиця Київської Русі” — так було сформульовано тему круглого столу, що відбувся в Укрінформі з ініціативи Центрального правління ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка. Закінчуємо публікацію виступів учасників зібрання, яку розпочали у ч. 43 за 2011 рік.

мен, від яких залишилися діалекти польської мови. Українці були представлені полянами, деревлянами, волинянами, тиверцями, хорватами, сіверянами тощо. Більше того, на час племінної фази розвитку великих племінних етносів ці народи не мали спільної назви. У кожній племінній групі був власний етнонім. Племена, що мешкали на спільній території, мали споріднені діалекти, етнокультуру. Об’єднавшись, приблизно у X ст. дозрівають до творення власної держави. Не випадково в цей період виникає перша Українська держава Русь. Тож можемо сказати, що Київська Русь настільки ж українська, як тогочасне Польське королівство є польським, французькі тогочасні держави є французькими і т. ін. Жоден історик Європи не вважає державу Болеслава Хороброго чи Мешка I, які були сучасниками Володимира Святого і його сина Ярослава, не польською. Які є заперечення щодо того, що Київська Русь, яка постала на теренах навколо Києва, є Українською державою, не зрозуміло. Ми не повинні дискутувати на цю тему, ми не повинні доводити, що то наша держава. Хай ті, що воюють з універсальним законом етноісторичного розвитку Європи, доводять, що Україна є винятком.

Ще одне: що ж нас історично пов’язує з Київською Руссю? Тяглість етноісторичного розвитку. Це універсальний закон етнології, оскільки на українських етнічних землях, між Києвом і Краковом, між Прип’яттю і степами на Правобережжі не змінювалося населення останні півтори тисячі років, не кажучи про зміну населення від часу заснування Київської Русі. На цій території розвивався єдиний етнокультурний організм, який у наш час отримав назву “українці”. Колишні противники української сутності Київської Русі довели, що після татар був такий собі вакуум і відбулася заміна населення. Так, татари вирізали Переяслав, Чернігів, Київ, але сільське населення лишилося. І тодішні русичі, і нинішні українці антропологічно не відрізняються між собою. На відміну від білорусів і росіян, у яких власна антропологія.

Щодо мови. У Київській Русі розмовляли праукраїнськими діалектами чи праукраїнською мовою? Звичайно, то не була сучасна українська мова, але то була така ж українська, як тогочасна англійська — англійська, як тогочасна французька — французька, як тогочасна німецька — німецька, а тогочасна польська — польська. Ніхто з науковців не заперечує, що мова, якою говорив, наприклад, Париж чи Лондон тисячолітньої давності, була відповідно французькою чи англійською. Дивно, чому це не стосується Київської Русі й нинішньої України?

Щодо непорозуміння з етнонімом українців. Більшість європейських етносів протягом свого життя змінювали назви. У Середньовіччі не було поляків, а були ляхи, і ніхто не сумнівається, що середньовічні ляхи — це поляки. Не було румунів, а були волохи. Але ніхто не сумнівається, що волохи — це пращури румунів. У Середньовіччі не було росіян, а була Московська держава, були москочити (угро-фінські й тюркські народи), у нашій транскрипції — москалі. І лише указ Петра I 1721 року затвердив офіційну назву Російська імперія.

Володимир Білінський, автор 3-томного дослідження “Країна Моксель”:

— Біля міста Ірпінь розкопують (беруть землю на відсіпку дороги) дуже велику могилу, в якій залишки поховань тисячолітнього минулого. Науковці припускають, що це може бути поховання кількох тисяч воїнів. Імо-



Фото Олеся Дмитренка

вірно, це загинули в Ірпінській битві 1320 року між киево-литовськими князями і так званими татаро-монголами. Треба вимагати від влади заборонити там будь-які роботи й дослідити це захоронення. Воно може стати вагомим доказом того, що Київ і Київська Русь звільнилася від татаро-монгольської навали не 1362, а 1320 року.

Тепер щодо вивчення історії української чи російської. Наші діти й досі вивчають байки Катерини II і Петра I, складені у XVII столітті. У чому річ? А річ у тому, що Київська Русь і Московія (або Ростово-Суздальсько-Рязанська земля) до 1237 року вели зовсім незалежний спосіб життя і нічого спільного не мали. Про це детальніше в моєму історичному дослідженні “Країна Моксель”, яке цього року удостоєне премії ім. І. Франка.

Росіяни — не слов’яни, а переважно фінські народності, але за хана Батия до них додалося ще 50—70 % тюркського етносу. Це підтверджують і російські джерела. Наприклад, у 9 томі БСЄ: “Уже при своем образовании Золотая Орда делилась на улусы, принадлежавшие 14 сыновьям Жучи (це старший син хана Чингісхана). 13 братьев были полусамостоятельными государями и подчинялись верховной власти Батия”. Цікаво, що досі майже ніхто не досліджував питання територіального поділу (жучи-улуси) Орди. Щоправда, в 60-х роках XX ст. був один, професор Сафаралієв, завкафедри історії Сизранського університету. Згідно з його дослідженнями, уся Золота Орда від Іртиша до Дніпра була поділена на 14 улусів. Московський — один із них. Та й Велике Рязанське князівство після 1238 року не належало жодному Рюриковичеві, бо всі вони були винищені. Там сидів рід хана Беркичара, четвертого брата хана Батия. Сучасна Центральна Росія була складовою частиною Золотої Орди, нею управляв рід Чингісхана. До речі, у московському Архангельському соборі першим серед володарів московських князів висить парсуна Петра Ординського, святого РПЦ. І там написано, що той храм є усипальницею московських царів.

Щодо киево-руських земель, то вони ніколи не входили до жодного улуса Орди.

Володимир Прядка, народний художник України, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка, дійсний член АМУ:

— Я не історик, а художник. Але мене ця тема зацікавила, коли 40 років тому прослухав цикл лекцій Михайла Брайчевського, де було чітко розставлено акценти на затемнених сторінках нашої історії. За що він, власне, і постраждав від совєтської влади.

Він тоді вперше заявив, посилаючись на літопис Нестора Літописця, що Руська земля постала 852 року. Підтверджено це і в хроніках імператора візантійського Михайла III, який засвідчив, що Аскольд на чолі русичів

ходив на нього війною. У грецькій історіографії наші предки часто називалися тавро-скіфами або русо-таврами. Двох думок тут бути не може. Але звернімося до підручників з історії, за якими вчаться наші діти. Ми одразу потрапляємо в полон неправдивих тверджень, мовляв, українці своєї держави не мали, а сиділи тоді у колиці трьох братніх слов’янських народів. Володимир Білінський дуже чітко сказав, хто, де і коли сидів, на яких землях і що робив. Лекції Брайчевського й мене переконали, що родовід предків мого народу ведеться з глибин віків. А Трипільська цивілізація — то наш великий історичний спадок. Антрополог Дяченко ще в 60-ті роки XX століття у книжці “Антропологічний склад українського народу” зробив висновок: українці складаються з 5 антропологічних рас, одна з них або й дві — трипільська. Решта приходила пізніше, очевидно, з боями освоювали ці землі, змішувалися, поступово асимілюючись, й утворили те, що називається слов’янами, зокрема, українцями. Але на підтвердження цієї думки скажу, що я народився в хаті, яка сплетена з лози та обмазана глиною за технологією, за якою 7 тис. років тому будували своє житло трипільці. Сучасне народно-декоративне мистецтво зберігає елементи трипільського орнаменту. Наприклад, у кераміці Східного Поділля можна побачити всю трипільську символіку. Збереглася вона й у писанках, вишивці. Ця традиція збереглася й пройшла тисячоліття, пронизуючи суть нашого мистецтва, культури українців.

Із принесенням Аскольдом у Київську Русь християнства розвивається й сакральна архітектура. Найдавнішим храмом, я вважаю, була церква Св. Іллі на Подолі, на місці якої в XVII ст. звали кам’яну церкву. Після смерті Аскольда на його могилі побудовано церкву Св. Миколая (в хрещенні Аскольд прийняв ім’я Миколай). Після прийняття хрещення вводиться й нове літочислення Русі, складаються літописи. Тобто уже в ті часи ми бачимо культурний здвиг, зближення з Європою. Але в підручниках із нашої історії все це подано інакше.

Олександр Моця, доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України:

— У Києві почала працювати українсько-російська комісія істориків. Представники російської академічної науки відверто заявляють, що вони не погоджуються з указом про відзначення 1150-ліття Росії, підписаним президентом Медведевим. Бо це не відповідає історичній істині. Звичайно, є окремі науковці, які використовують політиків, їхні фінансові можливості. А чиновники вибирають ту концепцію, яка їм найбільше подобається чи підходить. Тому такі як історик Кіричников повертаються до Погодіна, до Карамзіна. Із сучасних російських науковців

“Проблеми, які є нині, — у сьогоднішні. У нас досі, на жаль, не вироблена єдина узгоджена теорія походження України”.



жоден не дотримується їхньої імперської теорії походження Росії. А нам, українським науковцям, самі росіяни кажуть, мовляв, не звертайте на них уваги.

Олександр Палій, кандидат політичних наук:

— Слово “Україна” дуже просте, воно не проходить від “окраїна”, тоді слова такого просто не було. Воно походить від слова “країна”. Для того, хто знає нашу мову, воно має дуже просту етимологію. Слово “країна” має таке саме значення, як у словацькій і деяких інших мовах західних слов’ян. Є нюанси, як це слово тлумачили французи у XVI—XVII ст., але якщо ми говоримо про XII—XI ст., то зрозуміло, що йдеться про конкретні князівства, а не про велику країну.

Щодо походження Русі. Варязька теорія її походження притягнута за вуха. Чому? Тому що перша назва “Русь” з’являється 555 року. Ще Захарій Ритор, сирійський автор, про це писав. Варягів тоді й близько на берегах Дніпра не було. На світовій арені вони вперше з’являються 784 року, коли згадують про них під час нападу на Англію. Є свідчення готського історика Йордана, який писав про події IV ст., де згадуються русомони, які мешкали на нашій території. Моя теорія Русі, і тут я приєднуюся до М. Грушевського: наша назва зі скіфо-сарматського спадку. До речі, скіфські пам’ятки присутні у нас практично всюди — від сходу України аж до Карпат. За Геродотом, скіфська територія потрапляє в сферу глибинного етногенезу українства. Про це свідчать й археологічні пам’ятки. Із скіфо-сарматського періоду в нас залишилася багата спадщина, починаючи від звіриного стилю розписів часів Київської Русі, це шаровари, смушві шапочки з хвостами (шליками), які описують ще арабські історики IX—X ст. Лінгвіст Абаєв, відомий скіфолог, доводив, що скіфські племена мешкали там, де є фрикативна літера “г”, як в українській мові.

На території України праїндоевропейський етнос виник між Доном і Дніпром приблизно в часи Трипільської культури. У II тис. з’являються праслов’янські індо-іранські племена. Асиміляційні процеси, взаємобогачення культур відіграли свою роль. Усе це добре відомо. Але минуле можна і треба вивчати глибше.

Проблеми, які є нині, — у сьогоднішні. У нас досі, на жаль, не вироблена єдина узгоджена теорія походження України. Це великий прорахунок української науки й влади, над цим треба серйозно працювати. Тим більше, що зарубіжних письмових джерел достатньо. Особлива роль тут належить вітчизняним історикам і археологам.

Петро Кононенко, директор Національного НДІ українознавства та всесвітньої історії, академік, професор:

— Нам треба виробити спільний погляд на власну історію. Вона багатогранна. Її треба осмислювати. Є потреба бачення всієї суми проблем. Табачник запропонував, щоб ми написали підручник разом із росіянами. Німці з французами вже років із двадцять намагаються тільки виробити концепцію, те саме поляки з німцями. У нас стоїть інше питання: а чому тільки з росіянами? А куди подінуться білоруси, литовці, поляки, румуни, угорці? Не може бути української історії поза цим контекстом. Але ж ми не випадково говоримо, що належимо до індоєвропейської етнокультурної цивілізації. А це означає, що треба бачити глибше. Ми заціклюємося на тому, що сказано в літописі Аскольда і в “Повісті минулих літ”. До цього треба поставитися надзвичайно уважно. Бо сьогодні є неспростовні факти, що за Петра I почалися фальсифікації історії. В інтересах “великої імперії” підробили й наші літописи. Але факт залишається фактом: навіть і після цього в них немає й згадки про розселення на наших теренах московитів.

Підсумовуючи обговорення, голова Товариства “Просвіта”, народний депутат України **Павло Мовчан** зазначив, що порушена тема “Україна — спадкоємиця Київської Русі” матиме продовження на наступному круглому столі. А за результатами вже проведеного Товариство “Просвіта” підготує й подасть Президентові України пропозиції щодо відзначення на державному рівні знаменної дати в історії України — 1160-ліття нашої держави.



Олександр БУЛИГА, директор Рівненського обласного краєзнавчого музею

Пересопницьке Євангеліє писалося староукраїнською мовою на землях Волині. Його хода розпочалася на Заславщині, у Двірецькому Троїцькому монастирі (сучасна Хмельниччина). Основна робота над рукописом проходила на теренах Погорини у Пересопницькій Пречистинській обителі (сучасна Рівненщина). Це дало відому сьогодні назву цьому сакральному перекладу.

“Мандрівки” Пересопницького Євангелія йшли з Волині до Подніпров’я (Переяслав), далі до міст, що стоять на річках Нева та Ворскла (Петербург і Полтава). У роки останньої світової війни Першокнига ще раз покинула Україну та перебувала в Уфі. Пізніше повернулася на рідну землю, до Києва, де зберігається дотепер в Інституті Рукопису Національної бібліотеки НАН України імені В. Вернадського.

Від середини XVI ст., часу створення Пересопницького Євангелія, протягом чотирьох із половиною століть ця найдавніша українськомовна книга, що дійшла до нас, була і залишилася однією з найбільших святинь України. Її попередниці — Реймське, Остромирове, Луцьке, Дубенське Євангелія — визначні пам’ятки вітчизняного рукописання, назавжди покинули українську землю. Пересопницьке ж доля зберігала для нас. Це не випадково. Його значимість особлива, оскільки воно яскраво підкреслює національну ідентичність українського народу.

У сучасній українській державі, на відміну від національних героїв, цю книгу як святиню українства визнають у всіх кутках України, в діаспорі, також усі християнські церкви, представники різних конфесій, політичних сил, науковці.

Не тільки сьогодні, а й у всі часи життя Першокниги представники всіх освічених верств населення вважали її святиною рідної землі:

— *діячі церкви*, першими серед яких були настоятель Пересопницького монастиря Григорій і чернець цієї обителі, переписувач Михайло Васильович, творці перекладу Святого Письма українською — “мовою зрозумілою для людю посполитого”;

— *можновладці*: княгиня Анастасія Заславська (Гольшанська), яка фінансувала створення Пересопницького Євангелія, гетьман Іван Мазепа, він зберігав святиню та подарував 1701 року Переяславському собору;

— *учені*: Осип Бодяняський, який увів рукопис до наукового обігу, двадцять років, на межі XX—XXI століть цю пам’ятку досліджувала Інна Чепіга;

— *літератори*: батько нації Тарас Шевченко мав честь торкатися та гортати пергаментні аркуші української святині, Іван Франко вважав, що старий переклад Пересопницького Євангелія зроблений на рівні, якого не досягли інші перекладачі;

— *зберігачі національної культурної спадщини*, найперше Полтавського краєзнавчого музею, зокрема Маркіян Браїло, який перед приходом німців рятував музейні пам’ятки, відправляючи їх в евакуацію, теперішні пошановувачі пам’ятки, зокрема старший науковий співробітник Інституту рукопису Націо-

НАЦІОНАЛЬНА ПЕРШОКНИГА

21 жовтня 2011 року в Рівненському обласному краєзнавчому музеї (пленарне засідання) та культурно-археологічному центрі “Пересопниця” (секційні засідання) відбулася наукова конференція, присвячена 450-річчю створення Пересопницького Євангелія. Її учасниками були науковці Рівного, Луцька, Хмельницького, Києва, Львова, Полтави, Ізяслава, Шостки, Дубна, Корця, Млинова, Жовкви, Новограда-Волинського, Бродів, Нетішина.

Історію створення Пересопницького Євангелія, події, пов’язані з ним, історичні постаті, причетні до “біографії” цього фоліанта сьогодні вивчають дослідники різних напрямів. Учені Інституту філософії, Інституту літератури, Інституту археології НАН України, Інституту рукопису та Інституту української мови Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, згуртували навколо себе вітчизняних і зарубіжних науковців. За їхньою участю цього року наукові конференції, присвячені цій ювілейній даті, уже пройшли в Ізяславі, Хмельницькому, Луцьку, Києві, Іршаві, Яремчі, Острозі, Рівному. Дослідження Пересопницького Євангелія — палеографічного та лінгвістичного, мистецького та літературного, історичного й релігійного напрямку сприяють досягненню закономірності й значимості появи цієї пам’ятки. Конференція у Рівненському обласному краєзнавчому музеї та його відділі культурно-археологічному комплексі “Пересопниця” підсумувала доробки вітчизняних та зарубіжних дослідників із проблем вивчення Пересопницького Євангелія. Матеріали всіх наукових форумів зберігатимуться на батьківщині Першокниги. На їхній основі для відвідувачів представлятимуть різноманітні аспекти, пов’язані з минулим та сьогоднішнім Української Першокниги.

нальної бібліотеки імені В. Вернадського Ольга Степченко;

— *президенти України*, які під час інавгурації присягають вірою та честю служити українському народові... Людей, причетних до життя Першокниги, досить багато, їх усіх обов’язково знатиме Україна.

Ми повинні об’єднатися довкола нашої спільної святині, завдячуючи якій наша нація збереглася як єдине ціле. Лише керуючись настановами зі сторінок Пересопницького Євангелія, ми зрозуміємо один одного, пробачимо один одному і пам’ятатимемо заклик поціновувача Першокниги, Великого Кобзаря: “Обніміться ж, брати мої. Молю Вас, благаяю...” Примирення наших предків відбувалося саме у Пересопниці у княжу добу, чому не повторити приклад наших прабатьків сьогодні? І знову місцем порозуміння може і повинна стати сучасна Пересопниця, а також та святина, що творилася на цій землі 450 років тому, ставши оберегом усього українства. Через століття Пересопницьке Євангеліє дійшло до нас, щоб ще більше зблизити та поєднати українців.

Йдучи шляхом єднання від Пересопницького Євангелія, українці сторінку за сторінкою аналізуватимуть власну історію, знаходять спільні знаменники у минулому та сучасному, торуватимуть дорогу щасливого майбуття.

Перспектива створення Першокниги — сьогодні, зокрема 2011 рік, ретроспективою ж є княжа доба. Підґрунтям появи Пересопницького Євангелія був увесь попередній розвиток України, підвалини, що закладались у часи Київської Русі. Якщо зазирнути у глибину віків, то за 450 років до написання Пересопницького Євангелія (1111 рік), місцевість, що дала йому назву, вже існувала. І хоча перше історичне повідомлення про Пересопницю датуються лише 1149 роком, проте це літописна згадка не про заснування, а про вже існуюче місто, традиції якого розвивались у контексті киеворуської державності та тривали у литовську добу — час створення Першокниги.

Саме з княжою Пересопницею пов’язані події примирення Рюриковичів, про що оповідають нам літописні зводи.

8.II—21.III 1150

...князь Вячеслав схилився до миру. Тому що говориться: “Блаженні миротворці, бо вони синами божими наречуються ... земля Руская умножилася б і

змогутніла у братолюбстві князів”. Отож князь Вячеслав послухав брата свого і свата Володимира, узявши до серця слова його, схилився до переговорів і до миру. Був бо князь Вячеслав незлобливий серцем, воздаючи хвалу преславному богові і пам’ятаючи Писання...

... став тоді Вячеслав мовити братові своєму Юрієві: “Брате, мирися!”

...і вони так уладилися: Ізяслав одступив Юрієві Київ, а Юрій вернув Ізяславу усі данини новгородські, чого Ізяслав і домагався. І так, уладившись, вони роз’їхалися. І цілували вони хреста, і коли приспіла весна, вони мир учинили і вернулися в Пересопницю.

До появи будь-якого історичного явища причетні різноманітні події та особистості, сам плин історичного процесу. Також не кожен народ має таке позначення, як Першокнига, яка з історичною точністю засвідчує певний етап національного розвитку суспільства. Саме середина XVI ст. ознаменувала для України творення того, що накопичувалося протягом попередніх епох багатьма поколіннями наших предків. Цей закономірний процес призвів до появи Пересопницького Євангелія. Його дивне збереження для України й українців вказує на особливість і визначеність, своєрідну місію цього рукопису, значення якої полягає у поєднанні справ предків Володимирів Великого та Мономаха, їхніх нащадків Романа Волинського та Данила Галицького, князів Острозьких і Чарторийських, Гольшанських і Заславських, завдячуючи яким і створено Першокнигу.

Розуміння українською політичною елітою важливості накопичення національно-духовних цінностей, помножене на їхнє фінансове сприяння ввело до вітчизняної історії імена пересопницьких ченців Григорія та Михайла. Це ж розуміння підтвердило на сторінках минулого важливе значення для України імен мецената гетьмана Івана Мазепи та Переяславського єпископа Захарія Корниловича, які зберегли для нас Першокнигу. Ну і, звичайно ж, наукова еліта, вивчаючи й популяризуючи одну з найвищих українських рукописних пам’яток, увійшла до числа її духовних хранителів. Окрім названих імен, необхідно згадати Павла Житецького, Михайла Максимовича, Івана Огієнка, Сергія Маслова, Ярослава Запаса, Василя Німчука, Людмилу Гнатенко та багатьох інших дослідників. Окремо хочеться назвати тих, хто сьогодні на Рівненщині свідчить про значимість Пересопницького Євангелія. Це письменник Євген Шморгун і літературознавець Ярослав Поліщук, філософ Петро Кралюк і краєзнавець Микола Федоршин, журналіст Євген Цимбалюк і сценарист Віктор Булига.

У самому селі Пересопниця за визначеними координатами давніх масивів споруджено культурно-археологічний центр. Тут розміщено експозицію, що розповідає про князівську добу Пересопниці та історію Пересопницького Євангелія. Вважаємо, що кожен українець матиме за честь відвідати цю місцевість і вклонитися пам’яті своїх предків, усвідомити силу та єдність рідного народу, досягнути минулих сторінок власної історії.





“Нація з такою історією, таким інтелектуальним потенціалом здатна на створення концепції розвитку мови”.

— Павле Юхимовичу, що означає День української писемності та мови для тих, хто усвідомлює себе українцем?

— Це важливий день для кожного громадянина України: відзначаючи День пам'яті преподобного Нестора Літописця і День української писемності та мови, ми демонструємо тисячолітню тяглість писемності Русі-України, мовну і культурну пам'ять нашого народу. Не вдаючись у деталізацію питання спільності рис у традиціях східнослов'янських мов-народів, наголосу насамперед на великій відповідальності сучасного покоління у збереженні й примноженні мовного і культурного надбання наших попередників, які передали цю спадщину нам. І треба віддати належне Товариству “Просвіта” імені Т. Шевченка, яке доклало значних зусиль, щоб цей день став державним святом: 1997 року Президент України Л. Д. Кучма видав Указ із промовистою назвою “Про День української писемності та мови”, чим було піднесено питання буття й захисту української мови на високий державний щабель. Ми знаємо, що захист української мови в Україні й особливості її буття після підписання Указу автоматично не змінилися на краще: були кращі часи, а були й не дуже...

Нині спостерігаємо тенденції, що змушують глибоко замислюватися над питаннями, чим є мова для кожного з нас, яка її перспектива, тобто якою буде українська мова наших дітей і внуків.

В останні роки про українську мову говорять так багато, що будь-яка думка є повтором раніше сказаного. Воістину пророче узагальнення Ліни Костенко про слова, “які уже були чиймись”. Так-от, про нашу мову сказано багато проникливо-справедливо, глибокого й широго, але водночас стільки ж і образливого. Стільки сцен за законами театру абсурду довелося побачити на кону Верховної Ради, коли українська мова опинялася за крок від аутодафе, коли за серпанком боротьби за права людини чітко проглядалася та сама сумнозвісна декларована “двомовність” (читай — одномовність!). Шумовиння політиканства і спекуляцій навколо мови, створення **проблем** мови спрямовані винятково на загострення мовної ситуації, на міжнародний розголос. Маю на увазі набридливий апелювання до міжнародних інституцій і експертів, використання авторитету міжнародності як найважливішого аргументу. Над цим має замислитися кожен, не чекаючи фальшивих рецептів політиків, тим більше закордонних експертів, — мовляв, ми не здатні зблизька побачити наші прорахунки, а їм здалеку добре видно. Та все ж, віддаючи належне закордонним фахівцям, маємо самі, беручи до уваги наш національний досвід, вивчити й оцінити мовну ситуацію в Україні. Тільки спираючись на неупереджені власні оцінки, докладно знаючи історію своєї мови, її тернистий шлях збереження і розвитку, бачачи в мові важливий засіб збереження національної ідентичності, історичної пам'яті й українство у цьому мінливому світі, усвідомивши і державотворчу роль мови, і її роль у духовному розвитку людини, —

ДЕРЖАВНА МОВА — ТІЛЬКИ УКРАЇНСЬКА

Торік 9 листопада маніфестанти вийшли з гаслами проти сумнозвісного законопроекту “Про мови” № 1015-3, спрямованого на звуження сфери функціонування української мови, а по суті — на її знищення. Тільки завдяки громадському опору одіозний законопроект було відхилено.

Яким бачиться нині стан рідної мови?

Які насувні завдання щодо збереження української мови є першочерговими?

Відповіді на ці запитання ми вирішили знайти в Інституті української мови НАН України, історія якого сягає 1918 року, тобто початку існування Української академії наук (у ті буремні часи потрібно було вирішувати проблеми упорядкування правопису, створення словників, граматик). Сучасний Інститут української мови постав 1991 року на базі кількох українознавчих відділів Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.



Нині це єдина науково-дослідна установа в Україні, яка відповідає за кодифікацію норм української літературної мови; тут досліджують функціонування української мови в суспільстві, зокрема як державної, сучасний стан та історію української мови, розробляють теоретичні й прикладні питання термінознавства, ономастики, діалектології, структурно-математичної лінгвістики.

Наша розмова — з директором Інституту української мови Національної академії наук України доктором філологічних наук, професором Павлом Юхимовичем ГРИЦЕНКОМ.

самі зобов'язані розробити концепцію мовного буття і мовної розбудови України. Для себе, свого розвитку, а не для... міжнародних комісій відповідного профілю, яким, за великим рахунком, байдуже, чи буде українська мова розвиненою і самодостатньою, а чи стане діалектом однієї із сусідніх мов, тихо спочинувши у Бозі (головне тихо, не турбуючи Бабусю Європу).

Не раз виникає запитання: чи ж українські вчені самостійно не розробили і не запропонували прийнятної концепції мовного розвитку України, що треба державні гроші щораз викидати на різні комісії, візити та оббивання порогів? Чи приїжджі фахівці можуть позмагатися з українськими у знанні української мовної ситуації? Відповідь однозначна — Ні! Завіса “об'єктивності”, міжнародні шуми — це лише черговий піар, складник політехнологій. І не більше. Адже жодна комісія не відкрила нічого нового в інформації про мову, мовну ситуацію, ба більше, часто навіть не зауважує самоочевидного. Із цього один висновок: у своєму домі ми самі маємо бути господарями, самі зобов'язані наводити лад, а не чекати “інтелектуальної допомоги”. Нація з такою історією, таким інтелектуальним потенціалом здатна на значно глибшу й докладно вивірену оцінку ситуації, на створення концепції розвитку мови.

— Якими бачаться визначальні засади такої концепції?

— Найперш зазначу, що до цих питань треба підходити... піс-

ня сповіді, очисеним від скверни щоденності. Необхідно відкинути будь-які політиканські розрахунки й кастові амбіції, чесно озирнутися на досвід століть, об'єктивно оцінити всі складні проблеми: і прагматичний державотворчий аспект, і особистісно психологічний, і загальнокультурний, і загальноцивілізаційний. В оцінках і пропозиціях не місце екстремізму, бо й сама мова відкидає його: мова в суті своїй еволюційна, а не революційна. Тому і піклування нею має бути постійним, наполегливим, а не екстремальним. Останнє лише здатне нашкодити, а не посприяти поступу чи збереженню української мови. Адже мова — система з тонкою організацією саморегулювання. Вона відкрита для різних впливів, завоювань, проте регулює ці процеси, відкидає неприйнятне, затримуючи у своїй структурі лише ті елементи, які її збагачують. Тому не треба так наполегливо змагатися нашим політикам, хто гучніше крикне: “Ату їй, цю мову!”. І не треба бартерувати мовними питаннями. З цього нічого не вийде, ні сьогодні, ні завтра. Бо є український народ і має цей народ свою державу — Україну, яка утвердилася у політичному бутті світу, яка попри допомогу “друзів” і “експертів” долає рифи сьогоденних випробувань.

Мова так само зазнає випробувань.

— Мабуть, Ви маєте на увазі засилия так званих ненормативних елементів, на які триває мода в українській літературі...

— Це одне з випробувань. Так, нейтрони з негативною енергетикою у формі жаргону, сленгу постійно бомбардують мову як цілісну систему. Незрідка цей негативний вплив, зорієнто-

ваний на зниження рівня естетизму і виразності, посилюється завдяки активній, цілеспрямованій діяльності окремих письменників, я сказав би — батальйону письменників нової хвилі. Поставивши ніби благородну мету — писати мовою зрозумілішою, ближчою до сучасної розмовної, аби українською більше читали, багато хто з письменників швидко забув цю засаду. Натомість читач отримав тексти, які важко назвати літературою, ба навіть читивом. Бо кому хочеться розставляти розділові знаки у суціль неподільному тексті чи кому приємно ховатися з текстом, у якому мали б бути одні трикрапки на місці принизливого матючка. Це антилітература, антимистецтво, хоч би як намагалися переконати, що це творчий пошук чи вияв свободи творчості. Це велике лукавство. Бо література завжди була світом, вищим за буденність, який давав сили вистояти й піднятися над тягарем непростоті щоденності. Не може не провести паралелі з літературним процесом 20-х років минулого століття, коли відбувалося масове рекрутство в літературу малограмотних селян, робітників, що значно деформувало весь тогочасний літературний процес, аж до трагічних проявів. Масова література як прояв мас-культури обернулася духовною трагедією, зашкодивши навіть визначним майстрам художнього слова. Зашкодила вона й розвитку літературної мови. Типологічно однорідні процеси (за нових технологічних і соціокультурних умов) спостерігаємо сьогодні у проявах мас-культури. Але є ще одна типологічна спільна риса — вектор розвитку художнього мовлення, спрямований не на викреслювання поетичного вогню зі слова, а на балаганне змішування власне літературного з лайкою. Обниження мови — реальний прояв антилітератури. На щастя, ця хвороба — мови, літератури, культури загалом — сьогодні вже



втрачає на силі. Бо ні людська психіка не може витримати сіро-чорного домінування, ні мова з такою великою духовною історією. Відпорність людини, як і мови, потворному — це риса, прояви якої давали силу творцям мови, її оборонцям вистояти в нелегкіх переломні періоди її історії.

— Але ж такого явища, здається, не спостерігалось за доби шістдесятників...

— Шістдесятники в суспільному бутті українства, літературі, культурі, мові — особлива тема. Шкода, що її не розкрито з належною повнотою. Це дуже початково у різних площинах. І доки шістдесятники при комп'ютерах і світлій пам'яті, варто, щоб насамперед вони самі дали автооцінку, розкрили той позитивний потенціал, який забезпечує свобода особистості — у творчості, пізнанні й розбудові мови... у випростуванні стану й твердості ходи.

Інколи запитують: “Чи можна повернутися до попереднього стану художньої літератури 60—80-х років минулого століття, коли українська мова була одним із вагомих чинників розвитку літератури?” Відповідь однозначна: фантастичних повернень не буває, і марення про минуле завжди непродуктивне. Інша річ досвід. Досвід та об'єктивна оцінка надбання, яке можемо використати і сьогодні, і в ближній перспективі. Михайлина Коцюбинська назвала свою передрепресійну монографію так — “Література як мистецтво слова. Деякі принципи літературного аналізу художньої мови” (1965). І мала рацію, поставивши мову в такому вимірі: література — творчість. Такий дослідницький і ширше — культурологічний підхід до літератури і мови непідвладний часу. Говорячи про досвід, зокрема шістдесятників, передусім наголосу: ідеться про відповідальне ставлення до слова, яке було характерне і є ознакою мовотворчості багатьох метрів художнього слова. Не може уявити, щоб Борис Олійник чи Ліна Костенко дозволили собі хоча б якесь мовне недбальство (не кажучи вже про мовне хуліганство). Високі думки Василя Симоненка, Дмитра Павличка, Миколи Вінграновського, Володимира Базилевського, Михайла Слабошпицького, Павла Мовчана, Бориса Харчука, Григора Тютюнника, Анатолія Дімарова, Олеса Гончара, Михайла Стельмаха, Ірини Жиленко, Любові Голоти... пройняті любов'ю до слова. Слова — місткого сховку і твердого сплаву традиційної культури й енергії поривання у майбутнє. Слова зрозумілого й



водночас індивідуалізованого особистісними імпульсами й переживаннями. Тому й через десятиліття рука тягнеться до поетичного томика, тому й відновлює пам'ять окремі рядки, образи, словосполучення. Це справжня література, це невідвладна іржі часу мова, це наше народне слово. Бо від народу взято і народом прийнято. І традиція, коли, співаючи пісню, забувають автора слів, була і є ознакою вищої проби поетичного таланту. Це нерозмінний золотий фонд нашої мови, який є захистом від нейтронних атак сірості на неї.

— **Ви оптимістично налаштовані щодо збереження мовного і загалом культурного надбання попередників та його успадкування молодим поколінням?**

— Звісно, зараз не найкращі часи для утвердження мови у свідомості молодих людей, однак потужне надбання попередників, велика українська література, я впевнений, утримає українську мову в часи проявів культурної девальвації. Цій девальвації сприяє руйнування структури національної освіти, українськомовного книговидання, брак потужного мас-медійного простору та української кінопродукції. За останні кілька років зроблено відчутні кроки задля недопущення української мови у повному обсязі у сфери, які живили б її, були б імпульсом її розвитку і вкорінення. Це насамперед широкий простір освіти, який запрограмований на майбутнє, а не лише на сучасне. Завтрашня манкуртизація суспільства вміло твориться сьогодні, коли *не треба читати*, не треба збагачувати пам'ять хоча б окремими текстами-шедеврами. Поезія вмирає,



коли її не рецитують молоді. І та “бісова дівка”, що “на кручі стоїть, огорнувши вітрами стан” не перегукується з іншою, яка “рождена воспламеняет воображения поэтов”. Досить, вважають головні “сіячі розумного, доброго й вічного”, знати мінімум — отарами легше керувати...

Саме тому так силкуються узаконити обмеження державного статусу української мови, за різних формулювань і політичних розкладів домогтися державного статусу російської мови. Визнання української та російської мов як двох державних стане останнім актом у прихованій драмі знищення української мови. У цьому питанні позиція українських учених, зокрема Інституту української мови та НАН України загалом, як і раніше було заявлено, залишається чіткою і незмінною: **в Україні державною мовою є українська; інші мови мають інший статус, визначений Конституцією України**. Конституція, як і не менший речник — саме життя, переконливо доводять необхідність знання і вивчення не тільки обов'язкової для всіх громадян України української мови, а й інших мов. Підтримка програм опанування мовами в Україні має бути чіткою, прозорою, дієвою, пріоритетною щодо фінансового забезпечення. Не збиткові гіганти-проекти, такі як Євро—2012 та чиновницькі забанки мають бути фінансовані, а навчання молоді й наука, які здатні забезпечити пріоритети у світі і сьогодні, і завтра. Настав час, аби дати оцінку спекулятивним твердженням про неукраїнськість Сходу і Півдня, адміністративному тиску на українську мову в цих регіонах, що є порушенням Конституції і підлягає правовій оцінці. Ось тут і мав би проявити себе президент як Гарант Конституції. Не могу припустити, що президент України не поінформований про волюнтаризм місцевих князів із “рукава його шинелі” щодо насильницьких дій над українським шкільництвом, над українською мовною інфраструктурою окремих регіонів. Настала пора чесного і відкритого діалогу народу і влади. Діалогу про українськість, а не малоросійськість (чи й українську губерніальність) України як Держави, про коректність стосунків з Росією, про українську мову та мовне будівництво.



День 9 листопада чітко окреслює наші пріоритети: українськомовна освіта всіх рівнів, створення умов опанування українською мовою — від дитячих садочків до вищих навчальних закладів і службовців високих рангів. Не забуваймо: лише Україна є природним середовищем функціонування і розвитку української культури, і всі ми — від президента до рядового носія мови — маємо загальноцивілізаційний обов'язок: зберегти й розвинути українську мову та українську культуру як складник скарбниці світової культури.

— **Ви торкнулися проблеми загрозених мов. Яке місце посідає Україна у цьому списку?**

— Список загрозених мов умовний і рухливий. Хоча саме поняття і явище потребують щоденної уваги. Загроженої мови — це мови, у яких виявлено риси різкого звуження сфери функціонування, зумовлені об'єктивними чинниками і діями влади — своєї або чужої. Носії мови, усвідомивши загрози, буття мови, нерідко вдаються до опору, шукають різноманітних форм її збереження. Це вдається зробити здебільшого, коли мова меншини в одній державі має метрополію в межах іншої держави. Так, росіяни, румуни, греки та інші народи України мають підтримку, імпульси розвитку, які йдуть від їхніх метрополій. Україна забезпечує безперервний розвиток цих мовно-культурних анклавів. Від домашнього вогнища, через школу і вищі навчальні заклади представники цих національних меншин сьогодні задовольняють свої культурні й мовні потреби. Натомість, хоч як це парадоксально, українська мова і культура менш захищені в Україні через особливий політичний клімат несприяття та відсутність поза Україною потужних імпульсів підтримки. Навпаки, Україна по-

винна підтримувати свої національно-мовні анклавні за межами України, однак ця проблема не стала пріоритетною для влади й української громади загалом. Україна не може впоратися з роллю національно-мовної метрополії, а показні світові конгреси українців так і не зрушили справу взаємодії метрополії і діаспори з мертвої точки, не пішли далі взаємних претензій і жалів. Схоже, влада, хоч би до якої риторики вдавалися її речники, лише шкодить розвитку української мови і культури. Очевидно, українській мові, культурі, національній пам'яті вона вже визначила долю Атлантиди. Тому **за мови, коли ми спостерігаємо самоізоляцію влади, її нездатність позитивно впливати на мовний і культурний розвиток суспільства, на дотримання норм Конституції, коли створюється ситуація перерозподілу функцій у державі, — функцію захисту і розвитку мови бере на себе сам народ і його представники, насамперед творча інтелігенція**.

Лише відповідальність кожного з нас за долю мови, протистояння її нищенню й заміні напівмовою чи суржигом, лише творення навколо себе українськомовного середовища можуть зміцнити позиції нашої мови.

— **На завершення розмови хотілося б довідатися, чи робить Інститут до 9 листопада якийсь подарунок українській громаді?**

— Не спеціально до свята, але так збіглося, що кілька важливих справ завершено. Тож можемо вважати, що це і до свята. Ми раді, що вдалося реалізувати давній задум: об'єднати розрізнену інформацію про культуру української мови, її стилістичні знахідки, що їх надбали вчені упродовж 35 років, в одному виданні. Таке видання здійснено в електронній версії: “Говоримо і пишемо зразковою українською мовою”. На CD уміщено 70 випусків видання

“Культура слова” (перший опубліковано 1967 року). Це спільний медіа-проект Інституту української мови НАН України і Президентського фонду Леоніда Кучми. Цими днями також вийшов друком 1 том чотиритомного “Російсько-українського словника” (видавництво “Знання”, 2011), у якому значно оновлено обидві частини — російську й українську. А головне, що в багатьох випадках запропоновано нові словникові перекладацькі розв'язання, нові українські відповідники до російської лексики. Важливим внеском у розвиток теорії української мови є “Граматичний словник української мови. Словозміна”, який підготовлено з використанням технологій структурно-математичного аналізу мови; це вперше в українському мовознавстві здійснено видання такого складного граматичного словника (близько 140 тисяч слів). Цинним є перевидання праці “Пересопницьке Євангеліє. 1556—1561. Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказник”, здійснене разом із Національною бібліотекою України ім. В. Вернадського, що є гідним відзначенням 450-річчя Пересопницького Євангелія. Співробітники Інституту взяли участь у підготовці щойно опублікованої праці “Пакти і Конституції” Української козацької держави (До 300-річчя укладення)”, у якій забезпечили мовний аналіз пам'ятки. Можемо згадати і про завершення роботи над важливим словником біологічної термінології, і над студіями “Загальнослов'янського лінгвістичного атласу”, над граматичними явищами, історією власних назв і ще... і ще...

Наголосимо, що мовознавці Національної академії наук України, університетів України належно забезпечують теоретичне обґрунтування і можливості практичного функціонування української мови в Україні, інших мов, поширених в Україні. За нами, панове Громадо, одне: уміло використовувати це інтелектуальне надбання задля розвитку української мови, досягнення мовної гармонійності українського суспільства. Це справа наша, наших рук і нашого серця, а не милих візитерів-експертів.

Розмовляла
Марія КУЧЕРЕНКО

Юлія ЗАКУТНЯ

Нещодавно над Повітрофлотським проспектом Києва висів червоний плакат із неоднозначним написом “Да, мы будем говорить по русски”. Власне, отакий, без дефіса, і мав вигляд глас волюючого з транспаранта, оформлений, здається, як реклама одного з алкогольних брендів.

Панове, будете, то будьте, але навіть свої амбіції декларувати всьому місту? Адже достеменно відомо, що якщо ви такі затяті русофіли, то ніхто із вас тієї любові до східного сусіда не виб'є навіть нагайкою. Та вибивати ніхто й не збирається.

Це нам, скромним мешканцям, які своєю Батьківщиною вважають Україну, треба повсякчас повторювати: “Так, ми спілкуємося і спілкуватимемося українською!” Може, тоді розтане крижане серце тих владців, до яких належить, зокрема, генконсул РФ у Сімферополі В. Андреев, котрому, як недавно

ТРОХИ РОЗДУМІВ СТУДЕНТКИ ДО СВЯТКОВОГО ДНЯ

з'ясувалося, замало російської мови й російських шкіл у Криму.

Наша юна і вічно жива насправді нікуди не згинє і від таких закидів кількість її носіїв не зменшиться (може, навіть навпаки), однак якою її передаватимуть із уст у уста — це питання. Мене непокоїть проблема культури мови. У моєму затишному Луцьку, де кожен із пелюшок і плачє українською, таких запозичень і калёк можна наслухатися — аж вуха в'януть. Що вже казати про культ суржику, наприклад, у Полтаві. Мені благодатний матеріал для порівняння дає Інститут журналістики, де зібрався колоритний люд з усієї України. То, спілкуючись із однокурсниками, помічаємо цікаві діалектизми, то дивуємося з очихослів. І, що цікаво, освічені студенти зі сходу або півдня часто спілкуються літературною краще, ніж носії мови: вони вдома розмовляють

російською, тому не знають українського сленгу й далекі від суржику.

Не подумайте, ніби я не розумію, що мова повинна постійно змінюватися й поповнюватися новотворами, це цілком закономірно. Я обожнюю колоритне слівце, навіть якщо воно не є нормативним, а також полюбую дублювати українською англійські вислови. Тільки ж за що мені отой огром химерного плетіння слів, що ним повниться Київ? Узяти хоча б рекламу. Окрім згаданого на початку трагікомічного (бо неправильно написаного) твердження, скрізь висять різноманітні картинки з елементарними мовними помилками. Існує навіть такий метод привертання уваги: зробив ну дуже вже очевидний ляп, рекламуючи товар або послугу, — запам'ятався краще. Знайти грамотний рекламний текст дуже важко. Часто хочеться маркером вип-

равити помилку. Або зініціювати такий собі флеш-моб граматичних консерваторів: ходити містом і ті помилки замальовувати. Але ж це, панове, вандалізм і каратиметься він згідно з законом. Та що безграмотна реклама — це неповага до мене, а отже, порушення прав людини, усім байдуже.

Так само неповагою є всюдисущі мовні штампи, безграмотні ЗМІ, погано відредаговані книжки, навіть кальки в офіційних документах. Між іншим, існує правило, що коректор не може виправляти помилки у законах.

Мене і багатьох моїх знайомих зачіпає, панове. Мова — це одяг для думок, сказав хтось із відомих. Так, як светри, сукні, джинси — одяг для тіла. То чого неохайно вбрані люди викликають наше “фе”, а ті, хто бездарно розмовляє, не отримують жодного осуду?

Із таким обуренням я зустрічати мови і слухатиму виступи різних людей 9 листопада, які, мабуть, укротє (з одного боку) спитатимуть дифірамби нашій калиновій і солов'иній, а з іншого — щиро непокоїтимуться її теперішнім станом. Очевидно, будуть і ламані промови російськомовних осіб. Хай би вже не знущалися над обома мовами і говорили хоч однією, ріднішою, але грамотно, для чого клоунада з показовим використанням державної мови?

Так, поспілкуйтеся українською, російською, караїмською чи хоч староболгарською! Тільки робіть це грамотно і не зазіхайте на мовні права інших, особливо коли йдеться про письмові документи, доступні широкому загалу. Більшого мені як носієві мови наразі не потрібно.



Тарас САЛИГА,
доктор філологічних наук,
м. Львів

“Поетика Миколи Вінграновського, явлена світові, — пряме свідчення містерійної творчості, не підвладної адекватному аналізу ні алхіміків, ні вівісекторів од літературознавства чи критики. Таке явище як поезія М. Вінграновського, — без перебільшення, — внесок української літератури у скарбницю світового Слова. Це ставало зрозумілим за життя поета — він ніс у собі, на своєму високому чолі, на вродливому приязному обличчі слід поцілунку Творця, а коли пішов, його поетичний геній дедалі яскравіше освітлює ті вершини, що їх може сягнути рідне слово, мовлене не всує”¹. Ці слова Валерія Гужви — глибокого знавця поезії М. Вінграновського, мовлені з нагоди 70-ліття поета, який до нього, на жаль, не дожив. У їхній образній епітетарності нема жодного перебільшення, тому вони є слухними не тільки через п’ять літ, що відтоді промайнули, а й назавше залишатимуться доречними.

У період творчого становлення “від глухоти і глупоти, від примітивізму мислення” таким як Вінграновський, продовжує В. Гужва, — “критика “ліпила” слизьке словечко формалізм і воно цвіло”. На що поет не без почуття гордості відповів:

*Я — формаліст? Я наплював на зміст?
Відповідаю вам не фігуально —
Якщо народ мій числиться формально,
Тоді я дійсно дійсний формаліст.*

Саме так він ще раз і на все життя потвердив свою громадянську і творчу суверенність, не приймаючи правил та законів соцреалізмівської “гри” в літературу. Він мав свій кодекс творчої честі, реалізовуваний не формальною, а органічною любов’ю до рідного народу, священним його духом, шевченківсько-довженківськими принципами творчості, які осягав та упадкував і по-вінграновськи розвивав.

У недавній сповіді перед читачами газети “День” Ліна Костенко про покоління шістдесятників сказала, що ті “Я”, котрі були цим поколінням, мали “спільні цінності та взаємоповагу” один до одного, і це творило “високовольтну лінію духу, яка проходить крізь віки... Не знаю іншого покоління, — після нас, — доповнила поетеса, — щоб так поважали один одного”². Твір М. Вінграновського “Ніч Івана Богун” зі збірки “Сто поезій” (1967) цю думку по-своєму потверджує.

*Прощальний час надій прощальних!
Ми тут. Ми є. Ми — всі. Ми — гурт.
Єднаймося! Ми той є ґрунт
Подій майбутніх, вирішальних.*

*Ми знаємо, куди йдемо,
Як наші ночі йдуть за днями.
І України знамено
Кричить і горбиться над нами.*

*Прозрімо ж, люди! Люди ми чи ні?
Чи ми раби борщу і сала?
І наша воля нас зассала,
Нас, та у нашому човні.*

“Я” М. Вінграновського з такими, як він творило “Ми” (“Ми знову є. Ми — пізні. Найпізніші // Що вирости з худеньких матерів // В саду порубаним. // Я знаю, не для тиші // Вулкани двіялись // Із наших юних брів”). Це “Ми” справді стало ґрунтом на той час “подій майбутніх, вирішальних”, а для нас, нинішніх, стали хронотопом уже минулого, якщо брати, скажімо, до уваги творення Української державності, Помаранчеву революцію і т. ін.

У деформованій радянській епосі за умов тимчасової хрущовської відлиги знову, як і у 20-ті роки, почало світити українським національним відродженням. Благословенне Богунове ім’я, як і битва під Берестечком сприяли національному пробудженню, розмикали лещата кремлівських заборон. Радянська панівна догматика губила до себе довіру. Оживали протилежні, повні глибинного історичного змісту ідеали: “Благословенна світлотінь // Судьби в щасливім одкровенні, // І многокрилля покоління // В однім озоренім іменні”. “Озорене” ім’я Богуна і “многокрилля покоління” усіх попередніх часів ставало духовним, морально-етичним імперативом покоління шістдесятників. У цьому ж сен-

«...НЕ ОДІЙДЕ МІЙ ГОЛОС, ГОЛОС МІЙ НЕ ВІДЛЮБИТЬСЯ...»

(Буття ліричного “Я” в поезії Миколи Вінграновського) До 75-ліття з дня народження



сі М. Вінграновський апелює до свого покоління через постать Симоненкового “Я” у вірші пам’яті Василя Симоненка “Наш Василь іде по найдовший у світі дорозі”.

*...тиха клятва моя
На солонім плечі України
Мій Василю*

*.....
Ми
жодного слова брехні
жодного граму підступства
підлості
хитрощів
чи недовір’я
наклеїв
В нас не було поміж нами
В нас не було і не буде
Так я кажу правду
Бо за душею цієї правди
Стоїть Україна.*

Внутрішня глибинна інтуїтивність, філософія його екзистенційних “Я” із загостреним неприйняттям скомплікованої буденщини суспільства у фальшиво підфарбованому його макіяжі виводило ліричного героя на “своєрідне метафізичне поле філософського вродання себе у довкілля й довкілля у себе” (Л. Тарнашинська)³, на поле сакрального служіння правді, хоч би якою ціною це давалося.

Плин часу крізь душу ліричного “Я” багатьох віршів поета у герменевтичних смислах — це історіософія української Душі, українського Індивіда, який є психологічно “виробленим” носієм типового і охоронцем національно-ментального. Про це М. Вінграновський й не натякає. Воно присутнє в матерії його вірша органічно, як існує у природі кисень (“Над чорнобривцями в саду // Останнє яблуко висить. // Останній лист упав на чорнобривці вчора”; або: “Тут, перед хатою, де я колись ходив, // Зацвів для матері // Осінній сонях”; чи, наприклад: “Погасло на ніч світло, лиш Десна // Вустами темними // Свій берег н’є і хоче”).

Природа — “силове поле” художніх візій не тільки лірики Вінграновського, а й поезії загалом. На думку Тараса Голованя, у поезії шістдесятників “високі цілі переносяться на природу, на всесвіт”, де “план природи не має самостійного значення”, а “підпорядкований планові ідеалів, включений у сферу поетового “Я”.

М. Вінграновський, за І. Дзюбою, і в поезії, і в прозі, “залишаючись собою, постійно “проростав” новими якостями, змінювався і раз у раз вибухав самовідкриттями”⁴. Його самовідкриття найбільше полягали в тому, що він завжди був присутній у всіх часових просторах. Можна жити і бути “відсутнім”. Крізь його сучасне протікало минуле і майбутнє. Те саме відбувається в природі, якої поза часом

не існує, як поза часом нема людини. Його герой сприймає час у найрізноманітніших його виявах через ометафору реальності природи, сповідальну інтимність, елегічно-медитативні заглиблення “у себе”: “Сидів і довго думав над собою // Блакитний вечір вдома навесні, // Тим часом як спливалася водою // Його зоря на темному веслі. // Я не скажу, що я — оце той вечір // В блакитнім одязі на зорях при воді... // Важкий вогонь мої закутав плечі, // Закутав так, що вже не рад собі...”

Хоч би про що роздумував ліричний герой, хоч би що говорив, усе це не зникає у безвість, бо в усьому цьому його особиста сутність і присутність у житті. Десь наче поза ним існує невидимий хронометр і фіксує, що “час себе по ниточці тороче”. Відомий дослідник творчості М. Вінграновського Володимир Моренець висловився, що ще в “Атомних прелюдах” в особі ліричного героя “зникла розмежованість громадянського й особистого, історичного й сехвилинного...”, що його “...величезна духовна енергія вивільнилася й змела всякі перестінки в застарілому образі суспільного гуртожитку”⁵.

Поетове “Я” і риторикою емоційних експресій, і філософією його семантик “солідаризується” з “Ми”, але не тільки з “Ми”, “Ти”, “Ви”, “Вона”, “Наш”, “Мій”

— це теж деперсоналізовані “Я”. Кілька прикладів, де в епіцентрі віршів названі займенники безпосередньо чи опосередковано уособлюють “Я” ліричного героя: “Я думаю, як і чиню...”; “Я тій слюзі сказав: не йди”; “Коло тебенько я — дивись”; “Я дві пори в тобі люблю”; “Ви чуєте? Ви чуєте — він спить”; “Ви, як стежка, кохана”; “Це ти? Спасибі... Я журюсь...”; “Де ти, мій коню з Дніпра-Дунаю”; “Ти плачеш. Плач. Сльозам немає влади...”; “Ти вся любов. Ти — чистота”; “Ти схожа. Дві краплі води”; “До нас прийшов лелека”; “Наш Василь іде”; “Не руш мене...”; “Вона була задумлива, як сад...”; “Моя молитва”; “Мій день народження — це ти...” та інш. А ось приклад, в якому поетове “Я” (у формі “Мій”) саркастично-викривальним гнівом наступає на “Ви”, що уособлює діаметрально протилежний, контрастний йому світ:

*П’явкю із черевом китів.
Іхтіозаври кабінетів.
Вам не минути в часолеті
Моїх неспинних слів-катів!*

*Так, ви не звикли до хули,
Ви узаконились до гробу,
Ви за професію взяли
Любов до партії й народу!..*

.....

*Кривавсь, мій гніве, чорно, тлусто,
Кривавсь своїх щедрот.
І дмухай в світ, і дмухай в людство,
В мій кукурудзяний народ.*

“Мій кукурудзяний народ”... Глибшого аналізу цьому образі годі дати, як це зробив В. Моренець. “Цей образ, — каже він, — настільки етично глибокий, віковий, художньо достатній, що відповідає більшому, аніж ним є замордований хрущовськими безумами народ 60-х. Він відповідає усьому українському родові в його незлобиво-мудрому бутті. Це вже — інша ре-

альність, над якою не владні жодні ідеологічні химери доби, що викликали в поета шире громадянське обурення і були викриті в художньому акті”⁶.

Та “інша реальність” водночас і реальність суспільна, соціально-ідеологічна та морально-духовна, в якій живе ліричний суб’єкт М. Вінграновського. Це його щоденне життєве довкілля. Сказати, що це охудожене довкілля олюднене, персоналізоване — майже нічого не сказати. Це хіба лиш ковзати зором по зовнішній тканині вірша, бо ж зовсім не важко дати волю асоціаціям, де “ворон триста літ не міняє сорочки”, а “...вишнячок старий ще змалку забувся... коли і ріс” чи уявно почути як “...сіра яблуня-обнога гукає гілкою листок” і т. ін. Значно складніше пояснити філософію субстанцій такого розмаїто-щедрого персоналікування. Для Вінграновського художника — це природний стан. Те, що для когось може бути домисленим, химерним, фантазмагоричним, надмірно-перенасиченим образною асоціативністю, для нього — іманентний світ, де казка у своїй міфологічній сутності перевтілюється на дійсність існуючу. Це реалістична умовність, в якій поетика цієї умовності виводить читача на поле медитативних роздумів та висновків. Це “максималізм правдивості”, що завжди був творчою са-



мовимогою митця. “Вінграновський, — каже Іван Дзюба, — химерує без стриму, але це не витівки самопід’юджуваної думки, а (здебільше) спонтанна гра уяви, пластичне саморозгортання образів. Це, можна сказати, міфотворчість Миколи Вінграновського... Міф у розумінні сучасної культурології — не довільна вигадка, не каприз нерозбірливої думки і навіть не первісне, донаукове пояснення явищ світу, а максимальне самовиявлення явища, події особистості, мовби розквіт їхньої самості”⁷.

Міфопоетична образність М. Вінграновського не з космополітичної, всезагальної міфології, а вкорінена вона на міфоуявленнях українського народу, на його психоментальних та естетичних засадах. Міфопоетичний світ для Вінграновського (як би сказав О. Ф. Лосєв) є “...енергійне самоствердження особистості... випромінювання особистості”. Поет персоналізує природу так, що фантастичне наче б зникає, втрачає себе і стає реальним — реальним тією мірою, коли вже немає жодних сумнівів: правда це чи ні? — бо реальне перед тобою, наяву.

У нього природа думає, відчуває, слухає... і бачить усе, що навколо неї діється. Вона сама — дійство. Ліричний суб’єкт



КОБЗАР НА ТЕРЕНАХ ВОЛИНИ: ШЛЯХ ЗАВДОВЖКИ У 165 РОКІВ

Виповнюється 165 літ відтоді, як у жовтні 1846 року геній українського народу Тарас Шевченко побував на Великій Волині. Тут молодий художник та етнограф за завданням Київської археографічної комісії робив замальовки культурно-історичних пам'яток краю, записував народні пісні. Саме тому дедалі більше населених пунктів офіційно заявляють, що Шевченко був саме на їхніх теренах. Така позиція цілком зрозуміла — усі хочуть наблизити Кобзаря до своїх сердець. Але яким насправді був шлях Тараса Шевченка волинським краєм і наскільки правдива прив'язка імені Кобзаря до десятків населених пунктів нашого краю?

Євген ЦИМБАЛЮК,
Рівненська обл.

На жаль, архівних свідчень цієї подорожі залишилося небагато, оскільки звіт Шевченка про перебування на Волині, який він мав передати у Київську археографічну комісію, знищили. Не збереглося жодних поезій і листів. Імовірно, виконуючи завдання комісії, він не мав часу на поетичну творчість. А щодо листів і деяких інших матеріалів волинської подорожі, які могли опинитися у друзів Кобзаря, їх, як “компрометуючі матеріали”, швидше за все, знищили. Адже після цієї подорожі, 6 квітня 1847 року, Шевченка заарештували, і багато хто не хотів ризикувати, зберігаючи в себе подібний “компрокат”.

Загалом матеріали, які дають уявлення про волинську подорож Кобзаря, на думку письменника й науковця, проректора Національного університету “Острозька академія” Петра Кралюка, можна поділити на кілька груп. По-перше, це офіційне розпорядження генерал-губернатора Бібікова, що зобов'язувало Шевченка збирати матеріали етнографічного й історичного характеру на Київщині, Поділлі та Волині. До цієї групи варто зарахувати листи Бібікова до губернаторів Подільської та Волинської губерній, де вказувалося на необхідність посприяти Шевченку у зборі відповідних матеріалів.

Друга група матеріалів — зроблені Тарасом Григоровичем під час цієї подорожі малюнки (найвідоміші з них акварелі із зображенням Почаївської лаври), а також народні пісні, які він тоді записав. Відтак достеменно відомо, що Кобзар восени 1846 року побував у Почаєві.

Третя група — згадки про Волинь у творах Кобзаря, що з'явилися після цієї подорожі, — повісті “Варнак” та “Прогулянка із задоволенням і не без моралі”. Ще одна група матеріалів — спогади, свідчення людей про перебування Тараса Григоровича на Волині. Найцінніший спогад Федора Миколайовича Кружилки, який ніби спілкувався з Кобзарем під час його перебування у Вишнівці.

Щодо “Варнака”, то доречно процитувати рядки з повісті, де розповідається, як герої мандрує з Кременця до Новограда-Волинського: “Із Кременця пошёл я через село Вербы в Дубно, а из Дубно на Острог, Корец и на Новгород-Вольнский, на берега моей родной, моей прекрасной Случи”.

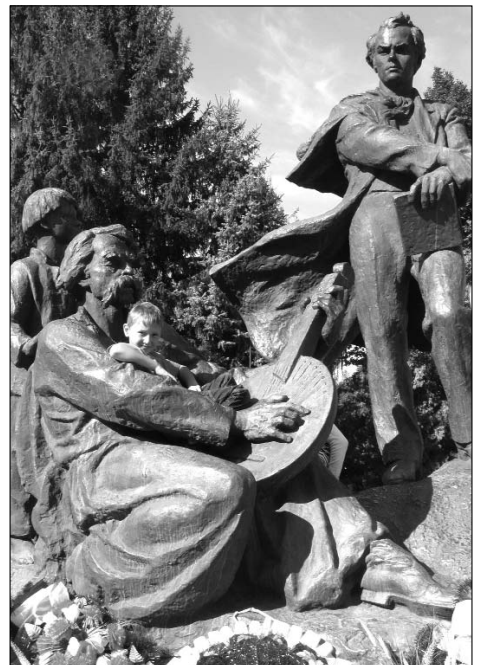
Без сумніву, при написанні повісті “Варнак” Шевченко використав свої волинські враження. Але, по-перше, ця повість не належить до автобіографічних; по-друге, головного героя повісті аж ніяк не можна отожденовати з автором.

Урешті, немає серйозних підстав сумніватися, що Кобзар, їдучи з Кременця до Житомира, відвідав саме ці населені пункти. Інше питання, наскільки він там затримувався і яке враження вони справили на нього.

Напевно, Шевченко недовго перебував у Вербі. У цьому селі (чи то невеликому містечку) не було чогось такого, що могло б його серйозно зацікавити.

Деяко цікавіше з Дубном, одним із найбільших повітових міст Волинської губернії. Тут — багато старовинних архітектурних споруд. Серед них замок, що згадується у знаменитій повісті Миколи Гоголя “Тарас Бульба”. Цей твір Кобзар читав і, здавалося б, Дубенський замок мав би його заінтригувати. Проте, коли в повісті “Прогулянка із задоволенням і не без моралі” Шевченко пише про волинські замки, зокрема Острог і Корець. Дубно ж випадає з його поля зору. Взагалі про це місто письменник ніде не згадує, окрім повісті “Варнак”. Але чому? Можливо, тому, що Шевченко в Дубні був лише проїздом.

Цілком імовірним видається перебування Кобзаря в Острозі. Тут свого часу побував Костомаров, їдучи працювати викладачем у



Пам'ятник Тарасові Шевченку в місті Дубні, який символізує волинський шлях Кобзаря

Рівненську гімназію. Він міг розповідати про острозькі пам'ятки старовини Шевченку. Острог згадується у повісті “Варнак” і в “Прогулянці із задоволенням і не без моралі”. Причому у другому випадку згадка має конкретніший характер. Там ідеться про магнатський замок у цьому місті. Схоже, Шевченко його оглядав.

Не викликає сумнівів факт перебування Шевченка в Корці. У цьому старовинному місті зупинявся Костомаров, який, цілком очевидно, порекомендував Тарасові Григоровичу оглянути місцеві пам'ятки. Кобзар згадує про Корець у “Варнаку” і в “Прогулянці...” До того ж у “Прогулянці...” згадується не просто Корецький замок, а й церква, де зберігалися забальзамовані останки графів Корецьких. За словами Шевченка, вона перетворилася на руїну, а написати таке могла людина, яка це бачила.

Перебуваючи у Почаєві та Кременці, поет, звісно ж, знав, що неподалік — поле Берестецької битви. Шевченко згадував Берестечко у містерії “Великий льох”, воно для нього було символом козацької звияги за Богдана Хмельницького. На цей час духовного пам'ятника “Козацькі могили” ще не існувало, утім, наскільки реально, що Кобзар не проминув і цього історичного місця?..

Варто зазначити, що до Берестечка з Кременця спеціально виїздив Костомаров. Ці відвідини він детально описує в “Автобіографії”. Вірогідно, від свого друга Костомарова, а ще від кобзарів Тарас Григорович почув про славу місцину. І захотів тут побувати. Про імовірне перебування Кобзаря на полі Берестецької битви свідчить його поезія “Ой чого ти почорніло...” У ній зустрічаємо деякий фактаж (чотири милі “Круг містечка Берестечка”), психологічні образи (контраст чорного й зеленого полів) тощо. Це дає підстави вважати, що поет самостійно оглянув це місце.

Чим закінчилася волинська подорож Шевченка? Звітом про проведену роботу. А це низка малюнків і зібраних народних пісень. Цікаво також, що в робочому альбомі Шевченка низка записів пісень, зокрема й соромицьких, які не мають конкретної дати й місця фіксації.

Про волинську подорож Шевченко неодноразово згадував у творах “післяволинського” періоду. А ми щиро пишаємося тим, що доля Кобзаря пов'язана також і з нашим краєм, незважаючи на те, яким шляхом, якою стежкою, яким містом чи селом він насправді проходив!

весь у ній, а вона — у ньому. Це двоєдиність, цілість, органічність буття. До речі, це ще яскравіше проглядається у його прозі, ніж у поезії (“Вночі прийшла осінь, і вовк хмукнув на сизий листок ожини, хмукнув і сказав: “Ого-го!” Тоді він підняв лапу і лапою вмився. Промив очі, постригував з себе листя, послухав свист синиці і знову ліг”). Персоніфікуючи природу: звірів, птахів, тварин, комах, тобто усе, що в ній живе, автор, як доречно зазначила Людмила Старовойт, — “не змінює засобів творення образів, залучаючи той арсенал, що використується для творення людських характерів”⁸. Так людина наче дивиться на себе збоку, пізнає себе у моральному позитиві й негативі. Усе, що споглядає, над чим роздумує та що оповідає автор, пропущене через душу суб'єкта — виражає його емоційні реакції на середовище, в якому він перебуває. Це своєрідні імперативи моралі без “прикладного” пафосу, без зайвої риторики (“Гусенятко розлюлючило одне око, потім друге, пискнуло і — народилося. Мама подивилась на нього, відкрила його крилом і заплакала: вночі гуси мали відлітати...”).

Можна говорити про таку форму художньої синетези, де між українським психоментальним ліричним “Я” і природою дихотомія відсутня, а панує органічний взаємодотичний контакт, абсолютне злиття. За філософськими категоріями К. Г. Юнга ліричний герой М. Вінграновського “ідентифікується” з націосередовищем, із його генетичним кодом, психомисленням, з успадкованою можливістю існування розвинутих уявлень, прихованих у глибині мозку як своєрідний “субстракт”, що потім у миття перетворюється на відповідне художнє мислення (“Серпень ліг під кущем смородини, // шепотів: дозрівай будь-ласка”; “В моїх руках гніздо складає птах, // Ячко ронить в руки білокріт”; “...квітів жовто-синя повінь // Біжить навшпиньках до Дніпра”; “...Вона тече в городі в нас під кленом, // і наша хата пахне їй борщем”).

Поет “добуває” з пам'яті сповнені міфологічної таїни дитячі враження і очима уже дорослого їх не спростовує, як якусь казкову нереальність, а навпаки цю дитячу “нереальну реальність” підсилює своєю асоціативністю, додатковою, якщо хочете, уявністю, новими поглибленими смислами. Тому й річка, що тече неподалік од хати, чує запах борщу, а “сумний (поетів! — Т. С.) задум ходить біля вікон, шаблоюкою у шибку шебертить” чи “...на колінах яблуні спить вітер” або “сміється заєць з морквою за вухом” тощо.

Пояснюючи слов'янську міфологію язичницького періоду у її зв'язку з народною поезією, Михайло Костомаров писав: “Спостерігаючи за природними стихіями, подібними властивостям свого власного існування, людині було легко приписувати їм всілякі людські відчуття. Сходить сонце і пливе по небу, потім заходить за горизонт, і людина думає, що сонце подібно людині встає зі сну, рухається по небу, як людина простором землі, а ввечері знову лягає спати. Ніч і день міняють одне одного; йому уявляються дві постаті, одна світла, друга темна; одна йому благотворна, інша ставиться до нього не дружелюбно: світло йому освітлює шлях, а ніч заважає йому бачити небезпеки...”⁹.

Костомарова цитую не для того, щоб нагадати його пояснення народжень міфів, а з метою життя міфів, як вони у поезії живуть і яку роль у ній можуть зігравати. В епоху високих космічних цивілізацій, де все, що у ній є — ближче до міфічного, ніж реального, власне до такого, котре реальну, скажімо, дохристиянську, із розмаїтими божествами та уявленнями, міфологію за-

перече, М. Вінграновський реставрує первісне, оживлює далекі містичні сутності, переадресовує їх у свою художню матерію. Для поезії вони мають неабияке значення: розбудовують духовний простір ліричного суб'єкта, онаціональнюють його світогляд. Новітнє та архаїчне, традиційне і модерне із “приплюсуванням” до фольклорно-етнографічного — це те, що у стилізовій палітрі М. Вінграновського співіснує природно, ометафізично його лірику.

Інтимно-ліричний світ суб'єкта “Я” постає із глибинного фольклорного буття, із органічної його духовної плоти. Крізь лірику Вінграновського течуть народнописанні кровноносні судини, тому зовнішнього офольклорнення образів майже не помічаємо, воно у внутрішньому “єстві” віршів. Запозиченими фольклорними образами із народною семантикою рясніє його поезія, але ці образи — не прикрашувальна “біжутерія”, що палахкотить кольоровими скельцями та й більш нічого. Для нього народнописанна поетика має своє неповторне світло, ніжне тепло, що зігріває душу (“І ти вітри, що вимокли над степом // В печі над жаром сушаться ї собі”; “На рябому коні прилетіла весна // Снігу сорок лопат їй прикидало плечі”; “Спи, моя дитино золота, // Спи, моя тривого кароока”; “Тополя вітром захитала // І зволдовився Дніпро”).

Ці поетичні вислови світяться народною образністю, але це світло не б'є в очі, бо його тут саме стільки, скільки треба. У кожному конкретному випадку вони являють собою, сказати б, етнографічно-сакральну функцію, романтизують ситуацію. А ось вирази: “Біля тебеню, коло тебе”; “Ти прилинь, прилинь, моя прилиньовко”; “В білих льолях сплять лілеї, // чаплень на чатах”; “Красо моя, Українчочко моя” та “епітетні замальовки”: “твое тихе ім'я вишневе”, “вишнева моя земле”, “вербове моє село”, “мій кукурудзаний народ”, “чорнобривий шлях”, “земля тополина” і т. ін. — це свідчення абсолютного художнього чуття, інтимізування поетичної розмови, в якій легко впізнати етнопсихічну ментальність мовля, якісь у найкращому значенні сентиментальні його риси, ліричність і щедрість владі.

Ліричний герой М. Вінграновського проживає найрізноманітніші ситуації і в кожній з них не губить морально-етичної гідності свого “Я”, не підгинає колін у найдраматичніші моменти, не хилиється перед властивими тоді, коли його сучасники вже б'ють поклони. Оцінюючи себе, він не перебільшує, але й не применшує. Він знає, чому каже: “Я наковис лиш нервів добрий сніп // Та вимолотив радощів півжмені”. При цьому своїм адресатам поет освідчується: “Я вас люблю, як сль своєю Сиваш, // Як ліс у грудні свій листок останній”. Відповідь цьому — заголовок нашої розмови, що зі слів поета, при зміні “Мій” на “Його”: — Не одійде його голос, голос його не відлюбитьсья.

¹ Гужва Валерій. Незасклеєне вікно народу // Діалог. — 2006. — № 11. — С. 50.

² Костенко Ліна. Не судити, а думати! // “День”. — № 170-171, п'ятниця-субота, 23-24 вересня 2011 р.

³ Тарнашинська Людмила. Українське шістдесятництво. Профілі на тлі покоління. — Київ: Смолоскип, 2010. — С. 328.

⁴ Дзюба Іван. Історичний міф Миколи Вінграновського // Микола Вінграновський. Вибрані твори. У трьох томах. — Т. 2. — Тернопіль, 2004. — С. 5.

⁵ Моренець Володимир. Оксиморон. Літературні статті. Дослідження. Есеї. — Київ, 2010. — С. 121.

⁶ Там само. — С. 125.

⁷ Дзюба Іван. Історичний міф Миколи Вінграновського. // Микола Вінграновський. Вибрані твори. У трьох томах. — Т. 2. — Тернопіль, 2004. — С. 9.

⁸ Старовойт Л.В. // Науковий вісник Миколаївського державного університету. — 2007. — С. 118.

⁹ Костомаров М.І. Слов'янська міфологія. — Київ: “Либідь”, 1994. — С. 238.

“СІМДЕСЯТИП'ЯТИЛІТНІЙ ВІНГРАНОВСЬКИЙ” — так називається прямиоефірна передача з циклу “Радіоканал “Культура представляє”, присвячена великому поетові.

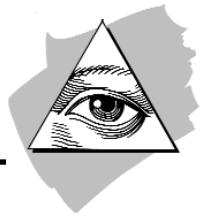
Відбудеться 15 листопада ц. р., у вівторок, о 17.00 у великій концертній студії Будинку звукозапису Національної радіокомпанії України (вул. Первомайського, 5-а, триповерховий будинок у дворі, метро “Кловська”).

У програмі презентація книги спогадів про поета “Маршал Вінграновський” (упорядник П. Вольвач).

До участі в передачі запрошені Д. Павличко, Б. Олійник, І. Драч, В. Базилевський, П. Мовчан, Л. Голота, В. Баранов.

Ведучий — Михайло Слабошпицький.

Довідки за телефонами: 044-239-92-25, 234-15-24.



«СХІДНО-ЗАХІДНЕ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ» В НАШІЙ ІСТОРІЇ

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
Інститут літератури ім. Т. Шевченка
НАНУ, співкоординатор проекту



Григорій Семенюк, директор Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка, д. філол. н., професор:
— Нині усталеним є погляд на українську ідентичність як на європейську у своєму осерді. Михайло Драгоманов, Леся Українка, Євген Маланюк, Микола Зеров вписали українську літературу в контекст духовної культури Заходу. Іван Франко, Агатангел Кримський, Михайло Грушевський показали генезу українства в загальносвітовому контексті, представили елементи східної та європейської традиції як органічні складники вітчизняної культури. Доба Середньовіччя в тому процесі є особливим періодом.

Про середньовічну Русь залишили свої згадки арабські письменники й мандрівники Ібн Даст, Альма Суді, Ібн Хаукаль, Ібрагім ібн Якуб; грецькі, візантійські історики VI—X століть Прокопій, Маврикий, Патріарх Фотій, Лев Диякон; західноєвропейські хроністи, науковці й мандрівники XI—XV століть єпископ Бруно Кверфуртський, Тітмар Мерзебурзький, Гільберт де Лянуа, Альберт Кампензе, Роджер Бекон, Єронім Празький.

Прикметно, що візантійські письменники захоплювалися високим рівнем демократизму і культури на Русі. Так, Прокопій писав, що “тут з давніх часів живуть так, що порядкує громада, і для того всі справи, чи щасливі, чи лихі, йдуть до громади”. А Лев Диякон наголошував, що “русиці народ сильний, хоч і переможений, але вони не віддаються в руки ворогів. Якщо не мають шансу на порятунок, то встромляють собі у груди меч”. Єпископ Тітмар Мерзебурзький був вражений величиною середньовічного Києва. Він писав, що у столиці королівства (саме так він називав руську землю) понад 400 церков і люду нечисленна сила, що то місто велике і сильне.

Руський культурний простір прийняв багату християнську традицію — релігійну, політичну, книжну. Але наша середньовічна культура не стала копією чужих здобутків, візантійських чи болгарських. Русь мала власну сильну основу, на яку нашарувалася візантійсько-болгарська система книжності, архітектури, політичної системи тощо. Візантійська домінація для нас не була панівною, бо ми творили власну середньовічну традицію, що стала основою для майбутньої української нації.

Ми творчо сприймали й переосмислювали, наповнивши власним духовним змістом те, що приходило до нас і з Візантії, і з Європи. Київ почасті сам стався новатором для середньовічної Європи, зокрема у книжності. Михайло Максимович правомірно наголошував, що середньовічна Європа не знає нічого, що могло б зрівнятися з нашими “Повістю временних літ”, “Словом о полку Ігоревім” і “Словами” Кирила Турівського. А Ярослав Мудрий своєю “Руською Правдою” зробив справжній про-

14 жовтня, на Покрову, в Інституті філології Київського національного університету імені Т. Шевченка пройшла IV Академічна дискусія “Спадщина Середньовічних Сходу й Заходу та європейська ідентичність України” у рамках проекту “Українська гуманітаристика: діалог культур між Сходом і Заходом”, про що раніше вже писала газета “Слово Просвіти”. Перша дискусія у рамках проекту відбулася у вересні 2010 р. і мала назву “Українська гуманітаристика: діалог культур між Сходом і Заходом”. 1 грудня 2010 р. — друга дискусія “Розширюючи кордони, наближуючи периферію”. У квітні 2011 р. мала місце третя академічна дискусія “Націєтворча місія перекладу”. Протягом року в академічних диспутах взяли участь О. Пахльовська, І. Бондаренко, Є. Бистрицький, Ю. Кочубей, Ж. Ван Кеймюлен (Бельгія), М. Гош (Індія-Україна), І. Малкович, М. Стріха, Н. Висоцька, М. Прихода, І. Когут, значна частина науковців Інституту філології КНУ, різних інститутів НАНУ тощо.

рив у тогочасній юриспруденції, приголомшивши Європу тим, що відмінив смертну кару.

Відтак середньовічна Русь самоідентифікувалася в Європі як незалежна держава у політичному, релігійному, культурному, юридичному, духовному вимірах.

Водночас і до Сходу інтерес українців завжди був і залишається великим. Східний світ помітний в українській мові, традиційному вбранні, численних мотивах у літературі та образотворчому мистецтві.

Особливий інтерес в Україні набуває епоха Середньовіччя саме як ключовий період для розвитку культур країн Сходу і Заходу.

Україна повинна долучитися до цих двох благодатних джерел і, можливо, тоді справдиться прогноз Миколи Хвильового, який вірив, що євразійський ренесанс розпочнеться саме на теренах нашої держави, охопивши і оновивши країни Сходу і Заходу.

Сподіваюся, що наш круглий стіл також сприятиме реалізації цієї амбітної мети, великої і стратегічної місії України між Сходом і Заходом.

Микола Жулинський, академік, доктор філол. н., директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України:

— Хотів би почати свій виступ зі слів Івана Павла II, Папи Римського, який тут, у Києві, на стадіоні “Чайка” 24 червня 2001 року з такими словами звернувся до України: “Най-святіше диво покрови України, ти від віків вказувала шлях християнському народові, продовжуючи сяяти над своїми дітьми. Допоможи їм, щоб вони ніколи не забували імені, тобто тієї духовної ідентичності, яку вони отримали при хрещенні”.

Я хотів би наголосити на словах “духовна ідентичність”. Ясна річ, Папа Римський мав на увазі одну з найважливіших в історії України і Східної Європи подію — прийняття християнства на Русі. Християнство відіграло унікальну роль у тому, щоб зближувати, шукати шляхи порозуміння між різними культурами і, головне, надзвичайно сприяло формуванню не тільки духовної, а й національної ідентичності.

Не можемо не згадати ідей Григорія Сковороди, його думки про республіку духу. Чи славетного Петра Могили, який проголосив ідею єкуменізму, християнської єдності всього культурного світу. Більше того, він сформулював концепцію синтезу східнослов’янських і західноєвропейських культур.

Отже, в нас для розмови, для дискусії є серйозна базова основа, яка заглиблена не тільки у середньовіччя, а ще в глибші часи. Тому для України сьогодні проблема європейської ідентичності, переконалий, передовсім пов’язана з формуванням національної ідентичності. Бо без базової основи, без національної ідентичності не можна говорити про європейську ідентичність. Бо культурна інтеграція України у велику Європу неможлива без набуття і духовної, і національної ідентичності.

Ми маємо дуже важку і непросту кількості спадщину, це колоніальна залежність, прикутість України до інших культур, недержавне існування українського народу. Воно спричинило до розриву історичного мислення, до втрати цілісного уявлення про національ-

ну культуру, яка, як відомо, не мала можливості розвиватися на всіх рівнях свого органічного самоздійснення. Але саме культура здатна надати інтегральний імпульс та історичний контекст інтеграції України до великої Європи. А що це означає? Це передусім рівень знань суспільства. Це науково-технічний, науково-технологічний і науково-інформаційний розвиток. Це фундаментальні, базові цінності і традиції. Це національно-культурний генотип. Це, по суті, український цивілізаційний образ.

Ці фактори надзвичайно важливі. Вони визначають сьогодні образ кожної країни, кожної нації у XXI столітті. Але ж ми бачимо, що наша внутрішня трансформація, модернізація надзвичайно повільна. І це зумовлено багатьма причинами, про які сьогодні не говоримо.

Наша мета — рівноправний діалог культур. А його можна творити, коли ти міцно стоїш на своєму національному фундаменті, коли маєш базову основу, ту систему базових цінностей, яка дозволяє виходити на такий діалог і вести його рівноправно. Наша розмова тому важлива, що ми повинні ці базові цінності чітко для себе уявити і зрозуміти, як творилося відкриття, по суті, Європи, але відкриття Європою нашої України. Бо перше відкриття було не тільки Європою Київської Русі, як Київська Русь відкривала Європу. І це дуже цікавий момент, тому що саме наша Київська Русь була тим державним утворенням, яке, можемо говорити, на теренах Європи було одним із наймогутніших, найрозвинутіших держав. І тоді творився той культурний діалог, тоді формувалася духовна ідентичність, без якої немислимий наш діалог з Європою.

Християнський фактор у цих питаннях дуже важливий, оскільки держава, як і наша сьогоднішня Україна, не може існувати без світоглядного, морально-етичного фундаменту. Ми повинні на чомусь базуватися, народ повинен мати віру. Без віри народ не набуває гідності, а без гідності немає нації, держави. Тому сьогоднішня проблема нашої країни — це те, що Україна не володіє системою тих ціннісних орієнтацій, які б давали нам можливість дивитися на себе з гідністю, і водночас базувати на цих цінностях наш діалог не тільки з Європою, а з цілим світом.



Юрій Черноморець, доктор філософських наук, професор Національного університету державної податкової служби України, зауважив: “Українська культура не могла засвоїти все те творче, що було у Візантії, оскільки зустріч відбулася в досить “непідходящий” час, коли Візантія вже втратила свою культуротворчу місію на ве-

личесному ареалі, коли вона наближалася до свого розпаду і занепаду”. Ішлося про те, що “історична зустріч” Київської Русі та Візантії відбулася пізно, коли остання вже пережила найвищий культурницький злет.

Володимир Бурега, кандидат теології, кандидат історичних наук, проректор Київської Духовної Академії, зазначив: “Ще в XIX ст. можна було натрапити на такі форми сприйняття спадщини Київської Русі, мовляв, за часів Київської Русі не те що годі казати про просвітницьку діяльність, а й у ній взагалі навряд чи можна знайти грамотність. Хоча й дослідники визнавали важливу роль “Слова про Закон і Благодать” митрополита Іларіона, але все одно зазначалося, що про питоми здобутки київської спадщини не може бути й мови. Зміни відбулися після праці князя Є. Трубецького “Умозрение в красках”, яка пролила світло на іконопис того періоду. І все-таки дослідники вважали, що в писемних пам’ятках не можна дошукатися чогось питомого, що засвідчувало б самотність цього культурного ареалу. “Стародавня Русь, як писали, “богословствувала” мовчки”. Лише протягом XX століття дослідники зруйнували ці стереотипи і вказали на високу книжну культуру Русі. Скажімо, коли писали життя Преподобного Феодосія, то свідомо орієнтувалися на палестинські зразки, а не на єгипетські. Рецепція інокультурного досвіду була усвідомленою”. В. Бурега згадав працю А. Тойнбі про доволі ірраціональну у своїх методологічних засадах теорію викликів, які в різний час штовхають людство до звершення, хоча часом можуть і не знаходити суспільної реакції, а тому так і залишаються непоміченими.

Спадщина середньовічного часу активно переосмислюється й у XX столітті, трактати Григорія Нисського актуальні й сьогодні, зазначив пан Бурега. Саме в дусі теорії викликів науковець трактував бурхливий розвиток братських шкіл, появу Острозької Біблії, заснування Петром Могилою Київської академії. Аналогічні процеси століттями раніше мали місце в Західній Європі та були пов’язані з потребою реорганізації католицької церкви, протистоянням протестантів і католиків тощо. В історії культури творчий синтез завжди постає відповіддю на виклик, інакше маємо лише “охоронну традицію”, яка не має перспектив для розвитку.



Андрій Баумейстер, доцент кафедри філософії Національного університету ім. Т. Шевченка, звернув увагу на те, що в науковій думці (і, на жаль, цей погляд маємо навіть

у працях С. Аверинцева) побутує судження про “провінційність і вторинність могилянської схоластики”, тобто тих філософських традицій, які існували у старій Києво-Могилянській академії. Дослідник нагадав, що однією з важливих функцій західноєвропейського університету була публічність і дискусійність, які дали можливість дійти істини шляхом логічного обґрунтування засновків у власних судженнях. Сьогодні в університетах України важливо відроджувати цю потребу в критичних судженнях. Завдання сучасних університетів — “займатися науковою в живому контексті”.

Руслана Демчук, доцент кафедри культурології Національного університету “Києво-Могилянська академія”, окреслила основні риси ідентичності, яка була сконструйована в Київській Русі. Дослідниця зазначила, що в дискурсі візантійського богослов’я відбулося розчленування християнського дискурсу. Була створена міфологема руського народу, яка підкріплювалася теорією про прихід Христа в народ християнський, руський. Відлуння міфологічного дискурсу Святої Русі наявні і в козацькому фольклорі.

Юрій Пелешенко, доктор філологічних наук (Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України) зазначив, що “Київська Русь була макроцивілізацією”. Науковець звернувся до аналізу “Повісті про Індійське царство” і місце цього тексту в історії української культури. **Професор Оксана Сліпущко** (Інститут філології КНУ імені Т. Шевченка) окреслила основні риси давньоруської літературної спадщини та передумови виникнення християнства на Русі. Значний дослідник іконопису і мистецтва **Дмитро Степовик**, професор, доктор мистецтвознавства, філософії та богословських наук, завідувач відділу Інституту фольклористики, мистецтвознавства та етнографії НАН України, вказав на найважливіші віхи в історії Середньовіччя. Він звернув увагу аудиторії на неприпустимість об’єднання Церкви та держави, оскільки світська влада завжди містить у собі елемент гріха; на боротьбу за київський престол за часів Русі, основні риси бароко в літературі й мистецтві, важливість ренесансних рис в українському малярстві. Дослідник українського сакрального мистецтва також наголосив на тому, що в українській мові, відповідно до орфоепічних норм, потрібно писати Євангелія, а не Євангеліє (московське нав’язування, оскільки головне слово в словосполученні “блага звістка” має жіночий рід). Тобто, наприклад, маємо писати Пересопницька Євангелія.

Професор Леся Звонська (Інститут філології КНУ імені Т. Шевченка) звернулася до теорії “ad origines”, вказуючи на необхідність вивчати межі значень античних понять, що становлять теперішню “концептосферу” гуманітаристики. В середньовіччі ці поняття знаходили нове трактування, але саме обізнаність із античними джерелами допоможе сформувати науковий погляд “на природу речей”. Перекладач **Юлія Джугас-Трянська** (Київський університет ім. Б. Грінченка), куратор номінації “Романи” на “Коронації слова”, звернулася до аналізу середньовічних тем, мотивів і сюжетів у сучасній масовій літературі, а також у жіночих романах, які мають кілька тисяч накладів.

Наукова дискусія виявилася надзвичайно плідною і важливою для студентської аудиторії, оскільки зруйнувала стереотипи про культуру Середньовіччя. Ішлося про висвітлення складних проблем медієвістики, які доводять потужне коріння української культури, одвічний її діалог між Заходом і Сходом.



“Якби у молоді не було запиту на українську мову, то жодні меценати й жодне міністерство не заохотили б школярів і студентів до цього”.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДИКТАНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ НА УКРАЇНСЬКОМУ РАДІО

9 листопада, у День української писемності та мови, на Українському радіо відбудеться Всеукраїнський диктант національної єдності. Це унікальна акція, яку Національна радіокомпанія України (НРКУ) започаткувала ще 2000 року. Відтоді щороку цього дня українці — від великого до малого — можуть взяти участь у написанні радіодиктанту та з'ясувати, наскільки добре знають рідну мову, а ще — продемонструвати солідарність з усіма, хто любить і шанує рідне слово, хоче, щоб українці спілкувалися українською мовою, зміцнювали її позиції та розширювали сферу застосування. Радіодиктанти рідної мови існують у багатьох країнах світу, зокрема у Польщі, Китаї, Франції.

Щороку Національна радіокомпанія отримує понад 10 тисяч листів із радіодиктантом. Кількість учасників Диктанту національної єдності постійно зростає, а географія — розширюється. Листи надсилають не лише слухачі з усіх областей України, а й із-за кордону: Росії, Білорусі, Молдови, Німеччини, Бельгії та інших країн. Це люди різного віку і професій: школярі й студенти, військові й робітники, пенсіонери й домогосподарки. А найактивніші прихильники цієї акції — серед них народні депутати, відомі артисти, громадські діячі приходять писати диктант до Українського радіо на Хрещатик, 26.

Цьогорічний диктант проведе доцент Київського університету ім. Б. Грінченка, автор шкільних підручників з україн-

ської мови та літератури Олександр Авраменко. Традиційно диктант складатиметься зі 100—120 слів. Тих, хто напише його без помилок, відзначать призами. Це грошові премії, книги, компакт-диски з унікальними записами Українського радіо. Важлива умова — перевіритимуть лише диктанти, надіслані 9 і 10 листопада. Дату відправлення визначатимуть за штемпелем на конверті. Адреса Українського радіо: Київ—1, Хрещатик, 26. Індекс — 01001.

Отже, 9 листопада о 13 годині 30 хвилин на Першій та Третій програмах Українського радіо відбудеться Диктант національної єдності, який об'єднає українців навколо нашої найдорожчої духовної святині — рідної мови.

жодне міністерство не заохотили б школярів і студентів до цього. Із перших кроків конкурс має потужну підтримку вчительства. По всій Україні словесники працюють у нашому проєкті як волонтери, не вимагаючи винагороди за свою працю (часто — в понадурочний час). Це одна зі складових успіху нашої справи.

— **Повернімося до теми грошей. Одинадцять конкурсів, які вже позаду, за моїми підрахунками, це понад мільйон доларів...**

— Навіть більше — у межах мільйона триста тисяч.

— **Оскільки фундація Петра Яцика вже кілька років фінансово не підтримує конкурс, де береже для нього кошти?**

— Кошти дають юридичні та фізичні особи. Їх сотні. Назву деяких із них. Усі одинадцять мовних турнірів мали серйозну фінансову підтримку АТ “Фармацевтична фірма “Дарниця”. Голова її наглядової ради Володимир Загорій — президент Ліги українських меценатів. До речі, “Дарниця” вже внесла кошти й на дванадцятий мовний марафон. Серед благодій-

— **Пане Михайле, мабуть, не зайве нагадати, як усе починалося, коли з'явилася ідея такого потужного масового заходу, що перетворився на своєрідний патріотичний марафон.**

— Ідея належить канадському бізнесмену й меценату Петрові Яцику. Часто буваючи в Україні, він дивувався: ми запекло звинувачуємо всіх у своїх мовних негараздах, однак не можемо зібратися на силі організувати якийсь серйозний проєкт з участю школярів і студентів, проєкт, який ставив би за мету піднесення самого соціального престижу української мови в Україні. Яцик оприлюднив свої міркування на зборах Ліги українських меценатів, його підтримали. Отож було вирішено проводити щось на кшталт олімпіади чи фестивалю з української мови. Я і тодішній виконавчий директор Освітньої фундації Петра Яцика Марко Стех розробляли положення про такий захід і його сценарій. Згодом усе це запропонували Міністерству освіти й науки України, де нашу ідею прийняли без особливого ентузіазму. І тільки за рік-два, коли міністром освіти став Василь Кремень, нашу ідею схвалили й конкретно підтримали. До честі Василя Кременя, він особисто відкривав кілька конкурсів, коли вони розпочиналися на Черкащині, Волині і Львівщині. Мовний турнір було визначено як міжнародний із легкої руки тодішнього першого заступника міністра освіти й науки академіка Ярослава Яцкова, який, уписуючи в положення про конкурс епітет “міжнародний”, наголосив: закличемо до участі в цьому заході світову українську діаспору. Це було справді важливо, бо активізувало українські організації в різних кутках світу й сьогодні конкурс відбувається не тільки на всьому просторі колишнього Союзу, а й у державах Східної Європи, США, Канади, Австралії, Швеції, Фінляндії, Греції, Італії, Іспанії, Португалії, Німеччини. Прапори цих країн прикрашають сцену столичного театру ім. І. Франка щороку в травні, коли там урочисто закриваємо черговий наш конкурс.

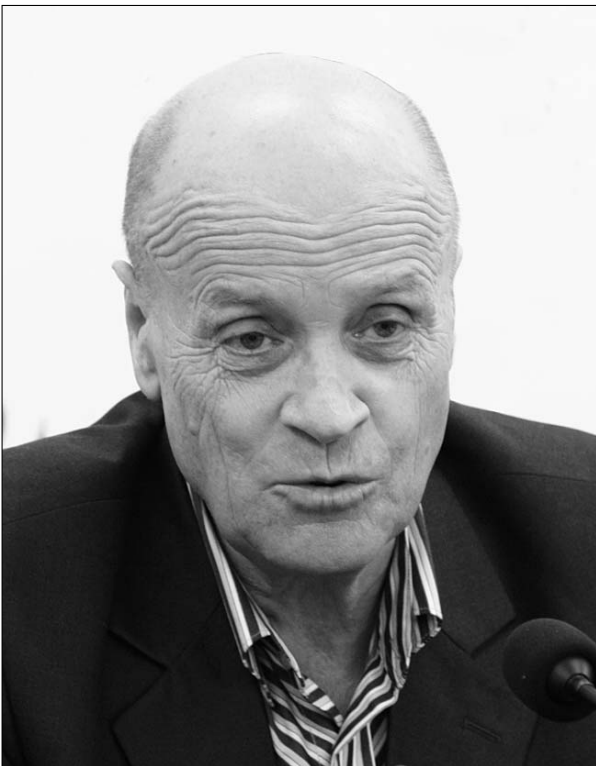
— **У пресі говорилося, що ідею конкурсу імені П. Яцика вже запозичили в інших державах. Чи це так?**

— Справді так. Подібні мовні змагання почали проводити в Казахстані. Років шістьсім тому радник посла Казахстану в Україні пан Жанбатиров докладно інтерв'ював мене на теми нашого марафону, ознайомлювався з положенням про нього і з його сценарієм. Він високо оцінив цей захід, назвавши його важливою державною роботою. Потім уже Росія почала проводити свій конкурс із, ясна річ, російської мови. Щоправда, тільки для представників країн СНД. Особливо активно в цьому справувався тодішній московський мер Лужков.

— **Цей конкурс, зважаючи на масовість його учасників, а також на поважні розміри грошових премій для переможців і призерів, вимагає багато коштів. Звідки вони беруться?**

— Перший конкурс відбувся коштом

СТАРТУЄ МОВНИЙ МАРАФОН.



Петра Яцика та групи меценатів, які профінансували всі можливі витрати заходу включно з преміями переможців і призерів різних етапів турніру. Досить сказати, що преміальний фонд був еквівалентним 127 тис. доларів.

— **Гроші для школярів — такого ще не було. Як у нас зустріли таку новину?**

— Дехто кинувся на нас в атаку: “Гроші розбещують дітей!”, “Це аморальна американизация благородної справи!”, “Українські діти повинні бути патріотами від самісінького народження і їх нічого заохочувати грошима до вивчення рідної мови” — таких пристрасних філіпків ми тоді наслухалися немало. Однак Яцик був непохитний: грошові премії мають потвердити, що це дуже важлива перемога в турнірі знавців державної мови, нічого поганого у винагородженні немає. А потім усі звикли до такої форми винагородження. Жодного опонента тут ми не маємо. Замовкли й ті, хто вважав, що конкурс — це нерозумне марнотратство: мовляв, краще ці гроші віддати на інші українські проєкти. Меценати твердо стояли на своєму: гроші — наші, тож дозволяйте нам вирішувати, на що їх давати, це наша особиста справа і наше право.

— **Добре пам'ятаю закриття першого конкурсу в столичній філармонії. На урочистості несподівано з'явився в супроводі високих державних посадовців президент Леонід Кучма. Разом із Петром Яциком він нагороджував переможців і призерів. Це була своєрідна сенсація...**

— Коли мені за день до події стало ві-

9 листопада, у День української писемності та мови на Закарпатті розпочинається XII Міжнародний конкурс з української мови імені П. Яцика.

Із цього приводу на запитання нашого кореспондента відповідає виконавчий директор Ліги українських меценатів, голова координаційної ради конкурсу Михайло Слабошпицький.

домо, що на ній буде Леонід Кучма, я сказав про це своєму приятелю. Він з великою іронією поставився до такої звістки: мовляв, Президентові нічого робити, то він ходитиме по таких заходах. Один із колег мені після тієї події пояснював: Кучмі для іміджу потрібна була участь у закритті конкурсу, а ти торжествуйеш!..

Може, й так. Але, дивлячись зі свого боку, не можу не відзначити, що для нашої справи це була дуже відчутна підтримка. З боку влади суспільству було послано сигнал, який легітимізував на всіх рівнях нашу ідею, що обернулася такою популярною і престижною щорічною подією в Україні й діаспорі. Після цього нам стало значно легше в організаційних клопотах і помітно знизився опір конкурсів на місцях.

— **Чи була якась реакція на конкурс політичних сил і партій?**

— Була. Коли турнір розгорнувся на повну силу й у ньому почали брати участь мільйони школярів, студентів та учнів профтехосвіти, нам активно пропонували премії різні партії. Але ми рішуче відмовилися й далі відмовляємося від цього. Будь-який громадянин України має право запропонувати від себе пожертву на конкурс і заслуговує на те, щоб його ім'я фігурувало в реєстрі благодійників проєкту, оприлюдненому в пресі. Однак із партійми дискусії бути не може. Наша освіта має лишатися департизованою й деполітизованою. Тому на жодному нашому дипломі, який одержують переможці та призери конкурсу, ніколи не буде написано, що це відзнака, встановлена якоюсь із партій.

— **Я свідок того, як конкурс ставав масовим. Пам'ятаю, у першому турнірі взяли участь понад двісті тисяч школярів, а в наступні роки лік пішов на мільйони. Регулярно стали проводити мовний марафон і Збройні сили України, надзвичайно активізувалася українська діаспора. Чим пояснює такий успіх конкурсу?**

— Якби у молоді не було запиту на українську мову, якби це не було такою насущою потребою — знати державну мову в своїй державі, — то жодні меценати й

ників конкурсу АТ “Оболонь” на чолі з його президентом Олександром Слободяном. АКБ “Експрес-банк” (голова правління Юрій Джус), АТ “Ексімед” (голова Олександр Огороднійчук), Фундація імені Івана Багряного із США (президент Галина Воскобійник, фінансовий референт Олексій Коновал), Союз українців Австралії (голова Галина Касіян, секретар Валентина Домазар). Є люди, які фінансували всі одинадцять конкурсів. Скажімо, мій добрий приятель Леонід Ліщина з Торонто. Він має лауреатів своєї премії по всій Україні. В попередніх турнірах Ліщина виплачував по п'ять-десять премій. Нині вже маємо від нього кошти на премії в дванадцятomu марафоні. Ці премії носять імена світлої пам'яті батьків Леоніда Ліщини. То прекрасна благодійна традиція, що живе в діаспорі: в пам'ять про своїх рідних робити ось такі добрі справи. Мовби замість квітів на їхні могили.

Щороку ми виплачуємо школярам і студентам премії, що носять ім'я незабутнього Дмитра Нитченка. (Не плутати їх із премією його ж імені, що її присуджує Ліга меценатів письменникам, журналістам, артистам, видавцям і меценатам за оборону українського друкованого слова). Кошти для відзначення призерів конкурсу надає донька письменника — письменниця Леся Богуславець (Леся Ткач). Це справді віддана донька свого батька. І то так характерно для неї, що відразу ж по смерті Дмитра Нитченка пані Леся пристала на мою пропозицію заснувати премію його імені, якою нагороджувати мемо саме за україноцентричність життя й діяння наших інтелігентів. Кошти на неї надає родина Нитченка й Ліга українських меценатів. Прикметно й те, що пані Леся відразу ж зреагувала й на конкурс з української мови, фондуєчи “омолоджений” варіант нашої премії. Зрештою, чи не кожна грошова премія — цікавий і гарний сюжет. Скажімо, ми виплачували премії імені Тетяни Смирненки. Це група її приятельок із Канади після смерті Тетяни Володимирівни (знову-таки — замість квітів на її могилу) збирали поміж себе гроші й фінансували відзнаку, що носить славетне прізвище Смирненків. Школярі й студенти одержували премії імені Олександра Олеся й Олега Ольжича. Це син



Ольжича і внук Олеся Олег Кандиба з Оттави фінансує відзнаки, що носять імена його діда й батька. А Олександр Харченко з Торонто встановив премії в пам'ять про свою дружину Любу. Роман Колісник (також із Торонто) присвячує уфоновану ним премію пам'яті дружини Галі. Наталя Осьмак із Києва, яка теж має сьогодні нагороджених своєю відзнакою чи не по всій Україні, присвячує премію батькові — президенту Української Головної Визвольної Ради. Одне слово, кожна нагорода нашого конкурсу має ім'я, історію та мотивацію.

Перед початком мовного марафону ми листовно звертаємося до найвідоміших представників національно-демократичного табору з пропозицією долучитися до меценатів цього заходу, встановивши свої премії. Не можна похвалитися їхнім великим ентузіазмом у відповідь на цю пропозицію — вони, як правило, німотствують у відповідь. Бо ж, мовлячи словами Євгена Чикаленка, любити Україну не тільки до глибини серця, а й до

— **Ви маєте на увазі заснування Міністерством освіти альтернативного конкурсу імені Тараса Шевченка?**

— Саме заснування такого заходу можна тільки вітати, оскільки стан української мови в Українській державі вимагає сотні заходів, які сприятимуть піднесенню престижу державної мови. Однак уважно вчитайтесь в положення про конкурс імені Шевченка. Там про українську мову йдеться чи не в останню чергу: література й мова національних меншин, а також література українська, а далі, “на підверстку” — начебто й мова українська... Головне моє звинувачення очільників Міносвіти — і передовсім міністра Табачника — полягає в тому, що торік уперше вчасно не було подано з Міносвіти команди: конкурс імені Петра Яцика розпочати. Команди — саме обласним управлінням освіти. Натомість — роз'яснення: цей конкурс самотужки — якщо вона того хоче — проводить Ліга українських меценатів, а якщо котресь управління освіти до цього долучиться, то Мі-

— Як правило, на високому організаційному рівні турнір відбувається в Кіровоградській, Чернігівській, Рівненській областях, на Черкащині, Львівщині, Буковині, Київщині. Значно нижчий рівень у столиці України. Розчаровує Волинь — у Луцьку під час закриття обласного етапу школярів заганняють у якийсь інтернат, де їм скоромовкою говорять правильні слова і вручають дипломи. А такого резонансного свята (скажімо, в театрі чи в філармонії), як це бачимо у Львові, Чернівцях, Чернігові чи Кіровограді, у Луцьку жодного разу не було. І це дуже дивно, оскільки Луцьк — місто справді українське й українськомовне. Звичайно, претензії тут передовсім до керівників освіти Волині. На все є — або її немає — добра воля очільників освіти. Скажімо, торік Лігу шарпали з різних боків (“Дайте грошей і на те, на те!...”), а ось Закарпаття провело все власним коштом. Навіть більше того: там знайшли великі кошти для грошових премій кільком десяткам школярів і студентів, належно відзначили вчителів, які підготували переможців і призерів мовного змагання. Отож можна зробити висновок: хто хоче добре робити справу, той робить, а хто не хоче, той шукає різноманітні причини...

— **Нещодавно ЗМІ повідомили про те, що переможці одинадцятого конкурсу, як і двох попередніх, одержуватимуть президентські стипендії. Це несподівано, оскільки було таке враження, що влада не підтримала одинадцятий мовний турнір...**

— Якщо вважати владою тільки міністра Табачника, то це справді так. Однак широка патріотична громадськість апелювала до Президента країни Віктора Януковича з закликом: як і його два попередники, підтримувати мовний марафон. У відповідь на такі звернення з'явився президентський указ про призначення відповідних стипендій. І цього факту не можна недооцінювати. Для конкурсу він дуже важливий, оскільки це своєрідний сигнал владним структурам в Україні — конкурс імені Петра Яцика не якась підпільна акція тільки національно стурбованих людей. Для нас це підтримка й допомога.

— **Із яким настроєм йдете на Закарпаття?**

— Із найкращим. Тамтешня влада показує приклад справді позитивного ставлення до конкурсу. Найзахідніша область України дала емоційний сигнал: “Дванадцятий мовний марафон — розпочинаємо...” А ми додали: “Закарпаття — приклад для всієї України”.

Спілкувалася
Світлана КОРОНЕНКО

ДОЛУЧАЙТЕСЬ!

глибини своєї кишені дано не кожному — то вже талант особливий. Набагато легше й любіше виливати свою любов риторично. Однак є й приємні винятки: Михайло Косів, Володимир Стретович, Микола Кульчинський.

Кількасот премій одержали школярі й студенти від Юлії Тимошенко, яка особливо щедро підтримувала конкурс. Треба сказати: якщо в людини є бажання бути солідарною у боротьбі за українську мову, то вона завжди знайде можливість долучитися до цієї справи. Скажімо, редакція газети “Ваше здоров'я”. Її редактор Микола Берник установив щорічні премії газети для призерів нашого турніру. Інформаційними спонсорами конкурсу стали “Літературна Україна” (редактор Сергій Козак), “Слово Просвіти” (Любов Голота), “Гарт” (Дмитро Іванов), “Віче-інформ” (Василь Простопчук), “Сім'я і дім” (Іван Корсак). Членами опікунської ради конкурсу стали Дмитро Павличко, Борис Олійник, Павло Мовчан, Микола Жулинський, Любов Голота, Володимир Шовкошитний. Наглядову раду в нас очолює Віктор Баранов. Чорним силам, які намагалися торік пустити під укіс наш конкурс, не вдалося цього зробити саме завдяки широкій підтримці громадськості.

носвіти і його міністр проти цього (і то вже тільки під тиском громадськості вилушено з них ті “великодушні” запевнення) не заперечують...

— **Чи позначилося це на конкурсі?**

— Конкурс зазнав втрат. На Сумщині його не проводили серед школярів, тільки серед учнів профтехосвіти. Досі не можемо з'ясувати, чи був він на Харківщині. Знаємо, що був проведений серед студентів — цим завдячуємо професорові й письменникові Володимирі Калашникові, який зініціював і допильнував цю справу.

— **Ще раз повернуся до теми коштів для конкурсу. Чи зверталися Ви до олігархів?**

— Так. Але наші олігархи, за мізерним винятком, не мають у душі бодай найменшого натяку на якийсь національний сантент. Вони так звані общечеловеки. Часом із совковською ментальністю. Чи можете уявити, щоб українську мову раптом узялися підтримувати Коломойський або Фельдман. Та швидше небо впаде на землю, ніж це станеться! Зате вони готовно підтримають те, що спрямоване проти української національної справи. Вся їхня соціальна поведінка неспростовно те потверджує.

— **Якщо вдатися до попередніх підсумків, то як оцінюєте організацію конкурсів у областях?**



Лауреати XI мовного марафону. Київ, 2011 рік

ВИЗНАЧЕНО ЛАУРЕАТА ПРЕМІЇ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА 2011 РОКУ

Премію імені В'ячеслава Чорновола за кращу публіцистичну роботу в галузі журналістики присуджено науково-популярній книзі **Мирослава Мамчака “Тарас Шевченко і флот”**. Таке рішення ухвалили на засіданні Комітету з премії імені В'ячеслава Чорновола 20 жовтня ц. р. Прийом матеріалів від претендентів на здобуття премії здійснював Держкомтелерадіо України.

Книга заслуженого журналіста України Мирослава Мамчака — перше в Україні комплексне журналістське дослідження маловідомої сторінки біографії Тараса Шевченка під час його дворічної служби на засланні у складі Аральської морської експедиції. Разом із тим, праця висвітлює також морську тематику в художній і мистецькій творчості Кобзаря.

Лауреат премії отримає грошову винагороду у розмірі 5 тисяч гривень.

Загалом на здобуття премії в Держкомтелерадіо України надійшло 79 творчих робіт, серед них — публікації у друкованих ЗМІ, теле- та радіороботи. Твори подали 27 авторів із 10 регіонів України.

Розглядав подані роботи Комітет із премії імені В'ячеслава Чорновола, який очолює Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення Олександр Курдінович. До складу Комітету також входять представники Міністерства культури і туризму України, Національної спілки журналістів, громадської організації “Всеукраїнський благодійний фонд “Журналістська ініціатива”.

Інформаційно. Премія імені В'ячеслава Чорновола, започаткована постановою Уряду від 27 червня 2003 року № 979 “Про премію імені В'ячеслава Чорновола за кращу публіцистичну роботу в галузі журналістики”, присуджується щорічно, починаючи з 2004 року.

На здобуття цієї відзнаки приймають нові оригінальні публіцистичні твори у галузі інформаційної діяльності, що сприяють утвердженню історичної пам'яті народу, його національної свідомості та самобутності, спрямовані на державотворення і демократизацію українського суспільства. Твори мають бути опубліковані (оприлюднені) у завершеному вигляді протягом останніх трьох років.

Свого часу премію імені В'ячеслава Чорновола отримували:

2004 рік — Василь Дмитрович Кривий, редактор Кельменецької районної газети “Рідне слово” (Чернівецька область) за публікацію “Пуста хата”, надруковану в газеті “Буковина”;

2005 рік — Серафима Розумович за публікацію “Сутінки в імперії бідності” надруковану в газеті “Літературна Україна”;

2006 рік — Костянтин Семенович Перцовський за публікацію “Я — українець!”, оприлюднену в газеті “Голос України”;

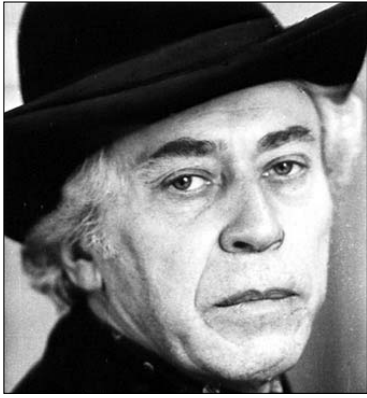
2007 рік — Іван Федосійович Корсак за публікацію “Гетьманчик Орлик”, оприлюднену в газеті “Сім'я і дім” (м. Луцьк);

2008 рік — Леонід Петрович Мужук (Київська регіональна державна телерадіокомпанія) за фільм-діалогію “33” (Фільм 1. “Материнський спогад”, фільм 2. “Материнський заповіт”);

2009 рік — авторський колектив Закарпатської ОДТРК (автор сценарію і керівник телепроекту — Дмитро Михайлович Кешеля. Співавтори: Мелінда Миколаївна Янкович — режисер, Олександра Іванівна Талабіра — журналіст, Наталія Богданівна Штефуца — журналіст, Володимир Федорович Дуда) за фільм “Гіркота солодкої землі”, присвячений 70-річчю створення Карпатської України;

2010 рік — Сергій Вікторович Дзюба за книгу “Замінований рай”.

**Відділ зв'язків з громадськістю
та ЗМІ Держкомтелерадіо**



Будьмо, як громові стріли!

М. Вороний

Туди, мов стріли, шлю слова...

Б.-І. Антонич

О серце, оповите снами,
чому ти не дзвінка стріла?

М. Драй-Хмара

Кров'ю гартована
стріла значкована.

Оксана Лятуринська

Ми не знаємо наших поетів.

Тривала недоступність текстів у їхній повноті й неспотвореності, догми часу, стереотипи оцінок ним породжених, інерція сприйняття, як і багато іншого — призвели до таких викривлень і зміщень наголосів, що другорядне посіло роль головного, а головне обтиналися до лінійності стовпа.

Не забуваймо: українська поезія ХХ століття вийшла з пекла.

Від редакції. Напередодні Дня української писемності й мови благословляємо в дорогу до читачів наш новий редакційний проект “Українські поети ХХ століття”, який здійснюватимемо разом із лауреатом Національної премії імені Т. Шевченка, видатним поетом і літературознавцем Володимиром БАЗИЛЕВСЬКИМ. Віримо, що її радо зустрінуть вчителі, учні, студенти, всі шанувальники рідного слова і її величності Поезії. До уваги передплатників: цей проект розрахований на 2011—2012 роки.

ВСТУП ЯК МОТИВАЦІЯ

Це стосується й більшості поетів еміграційних, яким хоч і пощастило вислизнути з нього, але з незагойними опіками. Два рукави однієї ріки зблизилися, та не стали єдиною течією. Цілісністю. Осмисленим явищем. З прикрістю мусимо визнати: навіть поети в Україні поверхово обізнані з творчістю поетів діаспори. Зупинилося на півдорозі й переосмислення підрадянської поезії.

Пригасли пристрасті, коли з одного боку налягала тільки чорна барва, з іншого — чинився зрозумілий спротив, незрідка з використанням засобів іконопису й косметики.

Нам бракує суб'єктивних антологій. Не в сенсі заданості, обумовленою приналежністю до тієї чи тієї групи, напрями тощо. А міченої знаком *свого* погляду. Докислої аргументації. Простоти і ясності. Чим більше суб'єктивних підходів, тим об'єктивнішою пос-

тане загальна картина. Так принаймні думалося, коли виник задум цієї праці. А виник він із двох причин. Перша — як реакція на ті видання, що їх довелося читати. На вайлуватість думки і механічну повторюваність зужитого. На неворотність чи її заостреність критичного інструментарію. На підміну естетичного аналізу публіцистикою. На кількісну обмеженість і *ненайкращість* пропонувананих авторських текстів. Друга причина — страх, викликаний нахрипистою і брутальною деукраїнізацією України. Страх, що наш різнобарвний поетичний квітник припаде пилом забуття уже в найближчому часі.

Заманулося зібрати під одним дахом поетів ХХ століття, починаючи від модерністів М. Вороного, М. Філянського, Г. Чупринки, О. Олеся — до майстрів нині суших. Певна річ, не всіх і не тільки тих, до кого безоглядно

прихильний автор статей, він же упорядник. Природно, матеріали різняться за обсягом. Спричинилася до цього й пильніша увага до напівзабутих та обійдених увагою поетів. Тому кількість рядків, присвячених тому чи тому автору, не може бути критерієм оцінки його доробку.

Поетична антологія — це й сконденсований час, різко наближений до рівня зору.

Завдяки цьому є можливість чіткіше простежити певну циклічність розвитку поезії, її панівні тенденції, зіставити модерністів початку ХХ століття з модерністами початку ХХІ, а відтак спробувати зачерпнути живої води з напівзамуленних чи й замулених джерел.

Навіщо маленькій людині велике серце? — запитував світлий Василь Мисик.

Думається, кожна із вміщених тут добірок і є опосередко-

ваною відповіддю на це універсальне питання. Чи буде вона почута, залежатиме передусім від самого читача. Щоб не засмічувати його слух надміром літературознавчої мудрості, критик вирішив не стільки вивіряти гармонію алгеброю, як висловити найголовніше. Сподіваюся, що адепти точного літературознавства не образяться на таку легкомишність хоча б із огляду на поставлену мету — донести до спраглих найпоживніший поетичний трюнок.

ХХ століття — унікальне у тисячолітній історії української літератури. Саме воно спричинилося до її найбільших здобутків і найтяжчих втрат. У пору, коли “людське серце до краю обідніло” (Тичина), поезія, як могла, протистояла занепаду людського в людині. Можливо, саме в цьому найбільша її заслуга.

Щодо назви “СТРІЛА”. Підказали її самі поети, у яких метафорика стріли з часто вживаних, що підтверджують й оприлюднені мотто.

І останнє. Поштовхом, який сколихнув плесо задуму, що його ледь не затягнула ряска повсякдення, став телефонний дзвінок від головного редактора “Слова Просвіти” Любові Голоти.

Гадаю, цим усе сказано.

Володимир Базилевський

Я син свого часу і хрест мій тяжкий

М. Вороний

Перший рік ХХ століття. М. Вороний намислив видати альманах “З-над хмар і долин”. Він мав, за його задумом, започаткувати нову літературу, зорієнтовану на модерні європейські здобутки.

Вороному — 30. Він повен задумів і мрій. І вірив у успіх. Відкритий лист, з яким він звернувся до письменників через “Літературно-науковий вісник”, міститиме основні пункти його програми — європеїзм, художня досконалість, філософічність, безтенденційність. Не покладаючись на це послання, яке С. Єфремов назве маніфестом українського модернізму, Вороний надіслав листи відомим літераторам, де уточнив свої позиції: передовсім естетична вартість творів, наближення їх до новітніх течій європейської літератури, “трошки філософії” — метафізичної, пантеїстичної, містичної. Саме така література потрібна, мовляв, зневіреному сучасному інтелегенту, який потребує спокою і відпочинку.

Вороний проти *грубого* реалізму, але не проти ідеї, яку рішуче відмежовує від тенденції. Він вважає, що “чиста штука й ідея” складають одне ціле, тоді як чиста штука й тенденція — нонсенс. Тенденційна штука, за Вороним, то псевдоштука. Попри деяку суперечливість тверджень, це була реакція на поезію патріотичних вигуків, на набридливі шаблони “з не в міру солодким щебетанням та сентиментальним зітханням”. Альманах вийшов, але чистої штуки не вийшло. Модернізм плутався в ньому з тим же таврованим народництвом. Ця двоїстість відбилася в перспективі і в практиці самого Вороного, який у різні періоди життя не раз відступав від власних теоретичних гасел.

Тоді ж, спраглий оновлення, він не вельми дипломатично зіткнув лобами Франка “Тюремних сонетів” і Франка “Зів'ялого листа”. Освідчився в рішучому неприйнятті першого і в любові до другого. Як відомо, Франко відреагував на претворення свого молодшого друга й учня прозою й віршем. Вірш, зауважмо, був написаний ще до заяви Вороного. Поети обмінялись посланнями, де кожен, як знаємо, обстоював свою позицію. Послання Франка завершувалося рядками, замачаними потім радянською критикою і літературознавством. Тлумачились вони, пев-

МИКОЛА ВОРОНИЙ
(1871—1938)

НАДЗЕМНЕ І ЗЕМНЕ

на річ, як зразок відсічі революціонера-демократа гнилому декадентові:

Слова — полова,
Але вогонь в одежі слова —
Безсмертна, чудотворна фея,
Правдива іскра Прометей.

Причому третій рядок, як правило, опускався. Він, не без підстав, сприймався як стороннє тіло, що не поєднується з революційно-демократичним світоглядом. Забавність моменту полягала в тому, що саме модерністи *приватизували* фею. Так чи інакше, але кожен із них — Філянський, Олесь, Чупринка і сам Вороний — не оминули її своєю увагою. Тим самим мовби опосередковано підтверджувалася модерністська правда, висловлена Вороном у його відповіді про душу, яка хоче скинути пута,

Що в них здавен вона закута,
Бажас ширшого простору —
Схопитись і злетіти вгору,
Життя брудне, життя нікчемне
Забуті і пізнати надземне,
Все неосяжне — охопити,
Незрозуміле — зрозуміти!

Річ, звичайно, не в полеміці. Хоч і готилося б її виокремити як зразок взаємоповаги і толерантності.

Давно зауважено, що літературні гасла і практика співпадають не завжди. Так сталося і з Вороним, про що вже змовилося. Надземний Вороний обганяв земного і навпаки. Інколи вони йшли в парі — промовиста деталь у контексті загальнолітературної ситуації.

Програмовий “Мавзолей” був написаний у тому ж пам'ятному 1901-му. І цим же роком датовані “Мерці”, як уточнив автор, “дума на початку ХХ-го століття”, що цілком могла належати Франкові.

Ось дикий феодал — тепер капіталіст,
Ось давній фарисей —
в професорському стані,
Ось лікар-поліцей,
ось парій-журналіст —

Такі ж зажерливі, ненависні, погані!

Час роз'єднує літературні покоління. Зводить численні, часто неподоланні пе-

рескоди для розуміння. Людині початку ХХІ століття важко зрозуміти людину початку ХХ. Контрасти в межах віку такі різні, що палеоліт чи неоліт видаються виразнішими, ніж недавнє минуле. Цей виверт свідомості небезпечний у тому сенсі, що критичне перо керується сьогодинішніми мірками, украй спрощуючи те, що далеко не однозначне. Інакше кажучи, гордіїв вузол не розв'язується, а розривається одним змахом молодечої шаблі. Декларації модерністів початку минулого століття: Вороного, Філянського, Чупринки багато в чому видаються сьогоднішніми чи й смішними.

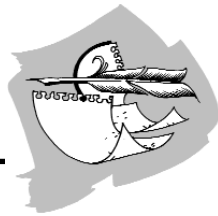
Не так вони сприймалися у своєму часі. У них був свій, *новий* читач. І цей — інтелегентний — читач потребував *нової* поезії. Його вже не задовольняла збита патріотично-уболівальна мелодія. Із настійної потреби такого читача і виникла та група поетів, що потім зійшлися на сторінках “Української хати”. І якщо Вороний писав мадригали і тріолети, то це означало, що з'явилися вони тільки тому, що бажання поета і його читача співпадали. Читач цей був не лишень потаємним рушієм і диктатором, він же забезпечував і успіх своїм поетам. І успіх цей незрідка бував вагомим. Замислюючись над творчістю Вороного, академік Білецький висловив слушну застерогу: “Ми твердим про банальність багатьох старих поетів, забуваючи, що те, що дійшло до нас у вигляді штампів, в свій час було відкриттям, завоюванням нового слова для визначення ще не виявлених доти почувань чи думок, засобом зворушення цілої категорії пристрасних асоціацій”. Саме такий підхід і розуміння й уможливили, що Білецький чи не єдиний у глуху пору соцреалізму визнав за Вороним у полеміці з Франком і його правду. На творчості Вороного виховувалося, хоч як нелегко це уявити, не одне покоління поетів. Заслуга його полягала не в тому, що він переклав “Інтернаціонал” і саме рядки з його перекладу цитував Маяковський у вірші про мову, яка “величава и проста”. Вороний оголосив війну консерватизму й

шаблону. Вказав разом з однодумцями той напрям руху, який ще започаткував своїми перекладами з Шекспіра П. Куліш, потужно підхопили Франко і Леся Українка, а пізніше підняв на щит Хвильовий.

Його орієнтація на модерну світову літературу з обмеженим колом імен мала свої вади. Але це була й відчайдушна спроба подолати бар'єр ізоляціонізму “недержавної” літератури. Завдяки йому в обіг були введені нові розміри й ритми, ба навіть такі, які в російській поезії, за авторитетним свідченням Білецького, з'явилися вже пізніше. Вороний перепробував, каже академік, “всі метричні форми у найрізноманітніших сполученнях”. Поєднував різні розміри, найчастіше практикував нерівностопні вірші, рідко коли повторював ту чи ту комбінацію, широко вдавався до “системи подвоювання і рефренів” тощо. Це була поезія, розрахована на тонкий слух, на богему. Модерні поети уважно ставилися до графіки вірша. Ідучи за звуком, розхитували строфу, ламали рядок, виділяли кінцівки, підкреслювали внутрішню риму. Навіть зовнішню намагалися виділитися: крилатий чорний капелюх Чупринки, пишний галстук Вороного.

Відповідний був і спосіб життя. Неприв'язаність до одного місця, переїзди, мандрі у складі театральних труп Кропивницького і Садовського, невлаштований побут, зміна міст і регіонів, загальна розкиданість — усе це з біографії Вороного. Цим пояснюється, до слова, нерівноцінність його спадщини — йому ніколи було шліфувати свої вірші, хоч загалом людиною він був самовимогливою. Ще особливість: Вороний із “городських” поетів, його мало що пов'язувало з селом. Том творів поета, виданий “Дніпром” 1989 року, відкривається віршем “Старе місто”. Місту Вороний присвятив не один вірш. Це дало підстави Білецькому зіставити його з Брюсовим. Углиблюючи у творчість поетів початку ХХ століття, вловлюєш чіткіше і нинішні тенденції. Модерністи вчилися не тільки в європейських поетів, а й наслідували чи й повторювали один одного. Це видно вже на рівні лексики й синтаксису. Епітетом *надземний* зловживали чи не всі *хатяни*. Мотив Олеся “цілуй її” (“Чари ночі”) підхопив Вороний в “Епіталамі”, хоча й окнижнив його. У Вороного: “І серце вії підняло”. Обидва — Вороний і Чупринка запевняли, що йдуть “од звуку”.





За зізнанням Вороного, передумова його вірша — мрійний настрій, внутрішня ритмічна розгойданість, хаотичні уривки образів і слів, які несповідимим чином стають виразами, до них приєднуються інші слова — і все те має задзвеніти. Той дзвін для поета найголовніше: “...дійсно, мелос спершу примітивний, далі технічно все більше ускладнений, був джерелом моєї пісні-вірша”. Відштовхуючись “од звуку”, Вороний, як і любий йому Чупринка, втрачав на барві й образі. Зате випробування слова на звук сягнуло в їхній поезиці межі досконалості. Вони гнули мову на всі лади, намагаючись не тільки відтворити примхливі ритми знаменитих європейців, передусім французів, а й мовби змагалися з ними у вигадливості. Один зі зразків версифікаційної вправності Вороного — “Поет і амур”. Ця робота багато важила і для поезії, і для мови. Хоч як прикро, про це почали забувати ще за життя поета, коли він незрідка ставав об’єктом кпинів з боку молодих. Щоправда, загалом підстави для того були. Починав Вороний із тих сентиментальних шаблонів, які потім сам же погромлював. Він був мовби уособленням непослідовності й суперечностей. У ньому вживалися народолюбство з індивідуалізмом, Маркс із Шеллінгом, Франко, Леся Українка з Верленом і Сюллі-Прюдомом, культ чистої краси з поневажуваним ним же грубим реалізмом, бездоганно логічний сюжетний вірш із символістським туманом, “перла-слізозонки” із закликом “будьмо як громові стріли”, епікуреїзм з відданістю громаді. Звичайно, за більшовизму деякі його заяви й твори були вимушеними, а потім і спробами убезпечити себе й улюбленого сина-поета, заради якого він, власне, й повернувся з еміграції.

Перу Вороного належить балада “Хам і Кат”. У виданні творів 1959 р. вона відсутня: ні академік Білецький, ні упорядник Г. Вєрвєс не наважились її оприлюднити. Їх можна зрозуміти: балада й зараз сприймається як виклик радянському режимові. Вона настільки антиЛюциперська, що автор був змушений вдатися до самозахисту у вигляді присвяти “вірним слугам імпері-

алізму”. Для інтелігентного читача та присвята була тільки додатковим доказом її крамольності.

Діставалося від Вороного і “своїм”. Та це було раніше. Коли поета зачіпало за живе, він стріляв, не озираючись:
*Куди сховаюсь од злости
Іуди, Кайна і Хама?
Куди подінусь од юрби
“Патріотичного” Бедлама,
Коли скотинячі лоби
Не втне ні меч, ні епіграма!*

Реальність обмежувала надземні літання, притягувала і діяла. Читачеві початку ХХІ століття лишається тільки дивуватися, що та сама рука написала такі вірші, як “Паж і королівна”, “Ельф і фея”, “Астролог і Альціона”, що поет поривався

*До прекрасних, ідеальних
Духу творчого скарбниць,
Недосязжностей астральних
І одвічних таємниць.*
Патріотів, молодих і старих, чий патріотизм не йде далі риторики й палких закликів, Вороний бив нещадно:

*Серце хай йому пусте,
Хай він буде ідіотом,
Він уславився, проте,
Українським патріотом.*
Давня, невиліковна хвороба...

Громадянські вірші поета поступаються, і про це треба сказати прямо, його больовій інтимній ліриці та поезіям, у яких він оспівував богиню-красу. Але без тієї грані уявити його творчість важко. Сучасники шанували Вороного як письменника високої культури. Він знав і любив театр, сам був безпосередньо задіяний у ньому, дружив і зустрічався з багатьма видатними режисерами й акторами. Як наслідок — ґрунтовні театрознавчі студії, які не втратили вартості й до сьогодні, статті про Мольєра, Кропивницького, Щепкіна. Він чи не перший в Україні написав про всесвітньо відомого модерного скульптора, колишнього киянина О. Архипенка. Розумівся на музиці, відгукувався про творчість Лисенка й Римського-Корсакова.

Стаття Вороного про П. Куліша — зразок поміркованості. Він не заплющує очей

на гріхи “гарячого” Панька, але й розуміє масштаб особистості, яку бездумно цькували усе ті ж *патріоти*. Цікаве прочитання Вороним брата по духу Г. Чупринки. Після його розстрілу він мав мужність присвятити пам’яті поета свого давнього вірша. Умів бути і в’дливим. Не дуже делікатно обійшовся з першою книжкою М. Семенка: “І ще одна маленька книжка творів маленького поета. Та чи ж поета, не віршомаз?” Критика доказова: “... нічого свого власного, індивідуального, продуманого і відчутного, він у свої віршотвори не вкладав, опріч хіба наївності, яку, на жаль, поверхово затушковує наслідкуванням та мавпуванням інших поетів — Олєся, Чупринки, Вороного”. Г. Семенко образився і метнув стрілу:

*...було мені так нудно,
ніби докупі зійшлися Олєсь,
Вороний і Чупринка...*

Щасливий поет, якого наслідують. Наслідував не тільки Семенко. “Дві хмарки” Вороного відгукнулися в О. Журливої. До знаменитого вірша Сосюри “Любїть Україну” був вірш Вороного “Ти не моя”: “Нехай з-поміж усіх ти мов зірниця сяєш, хай цінний скарб краса твоя і чарами її ти всіх собі скоряєш.... та коли ти України не кохаєш, — ти не моя!” Білецький, справедливо критикуючи Вороного за абстрактно-умовну стилістику, зауважив, що без його музичності, хай іноді безкровної й безбарвної, не було б і музики Тичини. Сказано надто категорично: Тичина вчився у багатьох. Але шляхи його відштовхування від “Блакитної панни” та “Dies і час” — приклади, що їх навів академік, не підлягають оскарженню. Додамо до них “Листування” (“Лист панни” й “Відповідь”) Вороного. Вони цілком могли бути стимулятором для Тичини, автора “Листів до поета”.

Зворушливе фото 30-х років: Вороні — батько й син. Поети. Голова до голови. Обидва серйозні, ні тіні усмішки. В очах старшого — затаєний біль і тривога. Передчуття загибелі? Із свідчень проти Вороного-старшого: причетний до шести абортів конематок, псував сільськогосподарський інвентар, отруїв формаліном двох

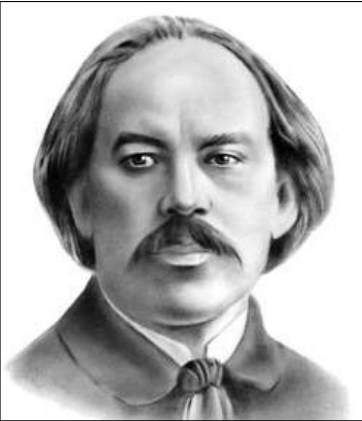
коней. Нещасні селяни, які обмовили поета, тим не порятувалися: їх теж розстріляли. Либонь, і в найжахливішому зі снів Вороному не могло привидітися, що йому, естету, гурману краси висунуть подібні звинувачення. Колись він ганив “Тюрємні сонети” Франка за ту ж грубу реальність. Чи не згадував тепер із почуттям провини свій молодечий наїв? У його баладі Хам і Кат кличуть на поміч Люципера. Люципер прийшов — склалася трійка. “Постановили: Вороний Микола Кіндратович. Розстріляти. Згідно: секретар Трійки Фішман”. Дід Вороного прослужив у царському війську 25 років і не змоскалився. Дожив до ста. Онук і правнук удвох чи й прожили стільки ж. Аристократичне нещадно затоптувалося “охлократичними первнями” (І. Качуровський). Доноси І. Ле, Л. Дмитерка, П. Колєсника, з точки зору здорового глузду, мало чим відрізнялися від обмов зламаних селян. Цей мимовільний відступ — харч для роздумів.

Модерністи початку ХХ століття з їхнім культом краси і гонитвою за літературною Європою (у російській модифікації також) відривалися від землі й не тільки здобували, а й втрачали на цьому. З втрат найбільших — прогледіли грядущого Хама. Але їхніми перами водили шляхетні наміри і поривання. То була *світла* література. Модерністи ХХІ століття, стоячи на піску вислизаючої незалежності й розмахуючи прапорами європеїзму нових зразків, утверджують культ потворного, відворотного: злочинність, порнографію, фізіологію, цинізм — розпад людини. Література зімкнулася із zdeґрадованим *несвоїм* екраном, пафос якого — насолода і нищення. Маємо купу *чорної* літератури — загумінковий додаток до сміттєзвалищ цивілізації. Літератури безперспективної, яка прогледіла свій день завтрашній. Освічений Хам у парі з освіченим Катом. Бракує третього. Він присутній, але в ролі суфлера. Достатньо назвати його ім’я і з-за лаштунків він тут же вискочить на авансцену. Все повторюється.

Володимир БАЗИЛЕВСЬКИЙ

Я СИН СВОГО ЧАСУ

СТАРЕ МІСТО



МАВЗОЛЕЙ

Душа моя —
Мов з кришталю
Мавзолей.
В нім весь мій скарб
Мрій, звуків, фарб,
Ідей.

Богині дар,
Горить там жар,
Не згаса...
А ймення їй —
Богині тій —
Краса.

Там з небуття
Встає життя
Таємниць.
І лине спів
І світ огнів
З божниць.

І в танці мрій
З глибин стихій,
Чарівна,
Свій вид мені
Являє в сні
Вона.

Ніхто
й на мить
Не міг вступить
В цей мій храм —
Один вхожу
І там служу
Я сам.
1901 р.

ЗАСТІЛЬНА ПІСНЯ

Вип’ємо, вип’ємо
Та ворога випremo
Геть за Сян.
Зборемо, зборемо
Та землицю зоремо —
Власний лан.

Чарочки дзінь-дзінь...
Вип’єм, та й амінь.
Потім буки в руки —
Згинь, враже, згинь!

Годі нам, годі нам
Потурати злодіям —
Ворогам...
Бідоньки, бідоньки
Чинять ці сусідоньки —
Кривда нам!

Чарочки дзінь-дзінь...
Вип’єм, та й амінь.
Потім буки в руки —
Згинь, враже, згинь!

Сонечко, сонечко,
Виглянь у віконечко,
Привітай
З волею, з волею,
З таланом та долею
Рідний край!

Чарочки дзінь-дзінь...
Вип’єм, та й амінь.
Потім буки в руки —
Згинь, враже, згинь!
(Тьфу!)
1903 р.

ТВОЇ УСТА!..

І ти кляла!.. Твої уста,
Що про кохання говорили,
Посіла чорна клевета,
І ті уста... мене ганьбили!

Твої уста! Твої уста,
Що в поцілунках розцвітали,
Де сяла усмішка свята...
Мені прокльони посилали!

Нехай ти стала вже не та...
Чому ж вони не заіміли,
Твої уста? Бо ті уста
Ще не зів’яли, не змарніли!

Чернігів, 1906 р.

FIAT*

Тоді, як лишаюсь я сам,
В ті хвилини святого спокою,
Коли над мною
Розкривається небо, мов храм, —
І там
Я чую, як співи
велебні лунають,
Як журно в небесних житлах
Херувими пречисті зітхають
В сльозах...
Коли я себе почуваю їх братом,

Таким чистим,
прозорим, крилатим,
З душею, як арфа чутка
І ніжно-вразлива,
Така
Чутливо-гучлива,
Що від подиху вітру бринить,
Зітхає, як пахощі
квітів таємних...
В ту мить
Почувань невимовних,
надземних
В людині святого єства
Я виймаю портрет її,
образ мого божества,
Я дивлюся, дивлюся без краю
І, мов люблю дитину свою,
Тихенько гойдаю...
Цілувати не смію,
а тільки молю,
Благаю відчути,
як вірно, безмежно кохаю,
Люблю!
І співаю молитву-надію,
І мрію, і млію...
І вдивляюся знову
в коханії риси лица,
І напруживши волі
останні зусилля,
В екстазі, в огні божевілля
Воскресить намагаюсь мерця!
І певен, що те, чого люди
Не можуть зробити,
Я силою чуда зроблю,
і вона буде жить!
Хай же станеться чудо!
Хай буде! Хай буде!

Чернігів, 1907 р.

* Хай буде! (*Лат.*)

Тумани, тумани
над містом пливуть,
Як хвилі гойдаються сонні...
І клаптями тануть,
і лавою ідуть
Такі монотонні.

Завис олив’яний,
імлистий тягар,
Немов перегонна отара,
І давить, і тисне, —
із хвиль його хмар
Снується прима...а...

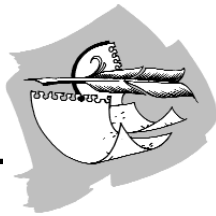
Зі сну потягаючись,
вийшов і став
Над містом
козак величезний, —
Немов Остриця або
Святослав, —
Старезний, старезний.

Чуб довгий послався
йому на жупан
І хвилями вус розпустився...
Стоїть, поглядає
мов сич дідуган,
Чолом похилився.

Щось ніби знайоме
в тім образі є —
Завзяте, міцне, бунтівниче...
Щось інше на вигляд,
а рідне, своє...
Лице робітничє!

У млі потопають доми, димарі,
Як витвори злої омани,
І сунуться,
сунуться тихо вгорі
Тумани... тумани...

Київ, 1912 р.



СТЕЖКАМИ МАРКІЯНА

Марта ГРИНДА,
член Ради Галицького районного
об’єднання ВУТ “Просвіта”
ім. Т. Шевченка, м. Львів

У Галицькій “Просвіті” м. Львова склалася давня традиція проведення мандрівок. Уже вдруге цього року подорожували мальовничими місцями, де народився, жив, творив, був священником Маркіян Шашкевич. Адже 6 листопада 2011 року відзначатимемо 200-ліття з дня його народження.

У казковій місцині розкинулося с. Підлисса Золочівського району на Львівщині, де з’явився на світ Маркіян. Тут була садиба його діда Романа Авдиківського — пароха села. Зверху Біла Гора — посестра Чернечої. Це місце постійного паломництва для вияву народної шани галицькому будителю.

На Горі Хрест як символ пам’яті світлої постаті Маркіяна Шашкевича.

Відкрито цей монументальний пам’ятник ще 29 жовтня 1911 року. Важка кам’яна брила як свідок гніту, безпросвітної темряви, вежа у стилі Ейфеля передає прагнення до світла, правди, руху, поступу... Поруч Стрілецькі могили...

Ще 1959 р. у Підлиссі відкрито літературно-меморіальний музей. Довкола сади, розлогі ліси... Улітку 1961 р. на місці, де стояла хата Шашкевича, встановлено гранітний камінь, а 25 жовтня 1962 р. відкрито пам’ятник Маркіянові (скульптор Д. Кравич). Як символ насади до життя, джерела волі збережена криниця.

Над цим витає Дух Маркіяна! Усе це ми, просвітяни, та наші прихильники могли побачити, відчувати 7 серпня під час першої мандрівки. На Білу Гору відбулося великолюдне паломництво. Урочиста Літургія, виступ капели Ревуцького, промови Романа Лубківського, голови обласної Олега Панькевича зворушили всіх присутніх.

Наступну мандрівку 2 жовтня розпочали з відвідін с. Деревня. Затишне галицьке село. Є церква, стіни якої пам’ятають отця Маркіяна. Недавно сільська влада відкрила першу хату-музей про свого земляка, українського мовотворця, отця Маркіяна.

Як молодий задумливий Маркіян переїжджав з села до села, так і наша мандрівка пролягала далі в с. Нестаничі Радехівського району. Тут поет, за його власними словами, був “позбавлений всяких, навіть найконечніших засобів до життя та гноблений крайнім убожеством і нуждою”. Тепер про перебування у Нестаничах із 1838 до 1841 рр. нагадує дерев’яна церква, в якій відправляв отець Маркіян, відтворюється плебанія, де мешкав. Земляки гордо згадують ім’я Маркіяна. І нарешті — Новосілки. Тут Маркіян Шашкевич жив замкнуто, в ізоляції від культури, ідей, вісток зі світу...

Важко захворів, пізніше осліп, хвороба прикувала його до ліжка.

7 червня 1843 р. на 32 році життя помирає, на сільському цвинтарі збереглася надгробна плита з надписом “Тут був похований отець Маркіян Шашкевич”.

31 жовтня—1 листопада 1893 р. з великими урочистостями останки Маркіяна Шашкевича перевезено з Новосілок до Львова, де на Личаківському цвинтарі спочивають разом із ним дружина Юлія та син Володимир.

У Новосілках діє церква Св. Миколая, в якій зберігся малий дерев’яний хрест, з ним правив отець Маркіян.

Зараз у цій церкві отець Іван користується Маркіяновим хрестом, яким благословив усіх нас, мандрівників-паломників.

Завершалася наша мандрівка знову в с. Підлисса, музеї-садиби отця Маркіяна.

Стежками Маркіяна Шашкевича з нами подорожувала як екскурсовод Ірина Дутковська з родини Юлії Крушинської (дружини Маркіяна), лікар за фахом, яка ретельно, з великим натхненням досліджує Шашкевичіану і від усієї душі поділилася з нами своїми глибокими пізнаннями.

Мандрівка збагатила світогляд не лише просвітян, а й представників із “Товариства Тернопілля у Львові”, “Холмщини”, небайдужих молодих людей, які подорожували місцями Маркіяна в ці дні.

Ми вклонялися землі, яка подарувала Галичині, врешті й усій Україні, творця “Руської трійці”, отця Маркіяна, який жертвовно захищав у ті далекі часи все українське.



Маркіян Шашкевич (1811–1843).
Портрет роботи Д. Гринця

Михайло ШАЛАТА

ІМ’Я ШАШКЕВИЧА

При цім імені
У душі воздаємо честь.
Радуйся, радуйся, українська ниво!
Числа знаменитим іменням несть,
Та це особливе.

Чув священний обов’язок Маркіян,
Обов’язок, Богом даний:
Пробудити українську
свідомість братів-галичан.
Радуйтеся, радуйтеся, галичани!

Постояти узявся за рідне, своє.
Святися, святися, український роде!
Бо як же це так: мова є, історія є,
А... “немає народу”?

Не німецький тут Vaterland,
Не польська Ojczyzna*.
Та де ж би то зайда
(нині сказали би: окупант)
Україну визнав!?

“Ми були, ми є, ми будемо!
З історією своєю,
культурою, мовою!” —
Заявив
Друкованою в Буді
“Русалкою Дністровою”**.

* Vaterland (нім.), Ojczyzna (пол.) — Батьківщина.
** “Русалка Дністровая” — перша в Галичині книжка українською народною мовою, складена М. Шашкевичем, І. Вагилевичем та Я. Головацьким і видана 1837 року в місті Буда[пешті].

Галичина —
Журба безпросвітня.
Злидні. Безправ’я. Панщина клята.
Ходять відважніші аж до Відня
В цісаря правди шукати.
Ходять —
І не знаходять.
З панами — ради ніякої.
Кріпацька доля така,
Як у байці “Пан та Собака”
Артемовського-Гулака:
“Хоч круть, хоч верть...
Все тобі... в черепошку смерть”.
Не раз і не два задумувавсь Маркіян:
“Ми у Європі,
Чи де ми є!?”
Такий вже ганебний, безрадісний стан:
Кріпацтво, рекрутчина, епідемія...
Де ми,
Чий ми діти?
Ні освіти, ані просвіти!
Он серби пробуджуються зі сну,
Чехи, словаки — слов’яни-сусіди.
Вже й з Наддніпрянщини в Галичину
Прилинула “Енеїда”.
А ми, галичани, а ми
Коли свідомими станем людьми?
Чужинці нас міряють на свій аршин,

Ополячуючи, онімечуючи навмисне.
Ми — вічні пахолки неначе...
Гей, земляче!
Відкинь той камінь, що ти серце тисне...
Ти не неволі син!”

Всеєладний часе,
Маркіянова місія — воля твоя!
На три роки був старший
Від Тараса.
Й “Русалка...” старша на три
Від “Кобзаря”.
Обидва творці
Плекали думи однакові:
Україна своя, вільна і нероздільна.
Обидві ці книги — знакові:
Обидві для українця —
Настільні.
Хай “Русалка...” —
Й дітище трьох:
Маркіяна, Івана, Якова, —
Та всю “трійцю” тоді
Напоумив Бог
Україні служити однаково.
(То вже потім —
Без Шашкевича проводу —
Другий і третій із “трійці” співці
Під намовами недругів
Збилися на манівці.
А тоді всеєладний час
Працював на нас).
Возвістилися
Зоря Маркіяна
Й астральне світило Тарас.
Провидінням було їм призначено
Україні світити,
Поки в ній не пахольство,
а вдача козача
Себто — поки їй жити.
А тому, земляки кохані,
Треба знати від першого класу
Про “Русалку...” і “Читанку” Маркіяна,
Про “Кобзар” та “Буквар” Тараса.

Школи, вулиці
Імені Маркіяна.
Монументи Поета
У Підлиссі і Львові,
Золочеві та Бережанах,
Римі і Вінніпезі.
Час від часу — видання творів
(Переважно до ювілеїв).
Це для належної шани
Багато чи мало?
А спитаймо себе,
Як сповідуємо
Шашкевичеві ідеали.
Як сповняємо,
Русини-українці,
Його заповіт.
Чого досягли ми без Маркіяна
За стільки літ.
Маючи, як він мовив,
“Ум світлий, високий”,
Чи придумали ми якусь кару
Хоч однісінькому з яничарів,
Що рідної мови цураються,
А “чужую полюбляють”?
Чи з Русі-України
Ми прогнали вже “мраки темаві”?
Чи уже, браття милі,
Воскресли ми
“В новій силі
Руську славу, руську власть”?
Чи принаймні
Уже подали ми
Друг другові руки

І прямуємо “разом к світлу”?
Ніж бо!
Й далі лише уповаємо:
“Якось Бог дасть!”
Є над чим погадати-подумати...

У Маркіяновому іменні —
Віра прадідів, Батьківщина,
Рідна мова, свій дім...
Перед своєю совістю
Кожен себе
Спитаймо:
А що в іменні
Моїм?!

Перед Шашкевича іменем
Велико ми зобов’язані —
Ти і я.
З такими, як він,
Зв’язані
Незалежність,
Державність,
Наша вкраїнська сім’я.
Такими,
Як Маркіян Шашкевич,
Стоїть нація!

МАРКІЯНОВА ПІСНЯ

На рідний спів Русалку, Маркіяне,
Зовучи із Дністрової води,
Чи відав ти, що час такий настане,
Коли той спів розвіє злі тумани,
Й народ благословлятиме твої сліди?

Будителю, просвітнику, поете,
Щаслива Україна, що ти є!
Вже нашій мові не страшні лабети,
Вже й мововіри вірять в наші злети
І переходять із чужого на своє.

Уже веснівка, отче Маркіяне,
З твоєї Підлисецької гори
Голівоньку не склонить, не зів’яне,
Бо вічне твоє вчення полум’яне:
“По-українськи, мій земляче, говори!”



М. Шашкевич.
Різьба на опуклому дереві О. Пасіки

8 листопада ц. р. відбудуться урочистості з нагоди 200-річчя від дня народження М.Шашкевича за такою програмою: • Святочна літургія — 9⁰⁰—11⁰⁰; • Відкриття і посвята музею-садиби М.Шашкевича — 11⁰⁰—12⁰⁰; • Перша екскурсія у музеї-садиби — 12⁰⁰—12³⁰; • Слово гостей до М. Шашкевича — 12⁴⁰—13⁴⁰; • Концерт — 15⁰⁰—17⁰⁰. Під час святкування	можна придбати книги про М. Шашкевича: • Світоч “Русалки Дністрової”; • М. Шашкевич і Радехівщина; • Наш Маркіян; • Слідами М. Шашкевича; • Нестаничі — село Маркіяна; • Історія створення музею-садиби М. Шашкевича у с. Нестаничі; • Перепоховання Маркіяна Шашкевича; • Рідне слово моє —	в нім озвуться віки... (матеріали учнівської конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження М. Шашкевича); • Йдемо до тебе, Маркіяне; • Читанка М. Шашкевича. Щиро запрошуємо усіх до Нестанич на Всеукраїнське свято. Петро СІКОРСЬКИЙ, доктор педагогічних наук, професор, президент ЛКТ “Рідна школа”
---	---	--



КОЛОРИТНІ ОБРАЗИ ВІКТОРА СТЕПУРКА

— *Вікторе Івановичу, одні з найвідоміших Ваших творів — “Богородичні догмати” та “Літургія сповідницька” належать до жанру духовної музики...*

— Традиції української духовної музики дуже глибинні і, на жаль, частково втрачені. Особливо це стосується нашого покоління. Ми тільки долучаємося до цих традицій, вивчаємо їх — і це є проблемою. Об'єм творів дуже великий. Мій знайомий, хормейстер хору “Київ” Микола Гобдич постійно віднаходить все нові твори старовинних українських композиторів — Миколи Дилецького, Данила Демуцького... Зараз він відкрив композитора Чикалицького, якого тільки почав розшифровувати. І ця робота дуже важка, бо залишилися партії, в яких, можливо, є помилки. Потрібно вивчити ситуацію, в якій писалися твори, вивчити стиль того періоду, конкретного композитора.

Наприклад, коли редагують Артема Веделя, виникає дуже багато неточностей і ведуться серйозні суперечки музикознавців про те, чи це стиль Веделя, чи ні, чи це підробка, чи просто помилки. Якись хормейстери переробляють під своє розуміння, інші з цим не погоджуються...

— *А які твори українських класиків мали вплив на формування Вас як митця?*

— Коли я навчався в консерваторії, Павло Іванович Муравський записав дві великі платівки — майже всю музику Миколи Леонтовича, за винятком духовної. Ця подія справила на мене величезний вплив, як і стиль Миколи Дмитровича.

Виховувався я також на творах Вольфганга Амадея Моцарта, Людвіга ван Бетховена, Йоганна Себастьяна Баха, Сергія Прокоф'єва, Дмитра Шостаковича, Левка Ревуцького, Бориса Лятошинського. До цієї гортри зараховую і сучасних композиторів — Мирослава Скорика, Євгена Станковича, Лесю Дичко і деякого зі своїх однолітків.

Можливо, це не стільки впливи, скільки збіг нашого світобачення. Мені близька творчість Ганни Гаврилець, Ігоря Шербакова, покійного вже композитора Анатолія Білошицького, з яким я разом навчався в консерваторії, особливо в його ставленні до традицій класицизму і романтизму, до традиції народництва в музиці.

Ясна річ, що в цьому сплаві, можливо, і з'являється мій стиль. Хоч не фіксую якісь свої стильові ознаки, а просто захоплююся черговою ідеєю. Втішаюся, що ці ідеї постійно нові, вони мене цікавлять.

— *Завдяки чому в українській музиці знають Віктора Степурка?*

— Наперед невідомо, який саме твір увіковічить композитора. Мій твір “Диво дивне” виконують на міжнародних конкурсах різні хори. Його унікальність у тому, що він без тексту, це, так би мовити, хорова картина, яка захоплює людей. Розповідали, що на якомусь конкурсі “Диво дивне” співав навіть хор із Філіппін.

Мені близькі твори, які написав для хору “Київ”. Це духовна музика. Також твори, в яких я

Музика — мова, що не потребує перекладу. Вона вимітає з душі куряву буденного життя. Таку думку висловив один із класиків XIX століття. Які мелодії він мав на увазі? Чи можна зіставити цей вислів із сучасною музикою? Де проходить межа вічного і повсякденного у світі звуків? Про це говоримо з відомим сучасним композитором Віктором Івановичем СТЕПУРКОМ.

Віктор Іванович народився 22 грудня 1951 року на Донеччині, музикою захоплювався з раннього дитинства. Співав у шкільному хорі, в хоровій капелі Новокам'янського машинобудівного заводу. Закінчив диригентсько-хоровий (по класу Льва Венедіктова) та композиторський (по класу Мирослава Скорика) факультети Київської консерваторії. Від 1981 року працював викладачем музично-теоретичних дисциплін Хмельницького музичного училища.

З 1983-го постійно проживає в Макаріві Київської області, викладає в районній дитячій музичній школі, від часу заснування керує хоровим ансамблем “Свят-коло” Макарівського РБК. Із 2004 року — старший викладач, потім — доцент Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ).



Член Національної спілки композиторів України, обраний до правління Київської міської організації Спілки. Член Оргкомітету Міжнародного фестивалю “Музичні прем'єри сезону”, член наглядової ради хорової капели “Думка” при Міністерстві культури України, член журі премії ім. М. Лисенка.

Творчий доробок Віктора Степурка об'ємний і насичений — від пісенних жанрів і музики для дітей (опера “Музична крамничка”) до симфонічних та оперних партитур (концерт для флейти та симфонічного оркестру, симфонічна картина “Острів дитинства”). Створив сім симфонічних творів. Велику популярність здобули його хорові твори. Віктор Степурко — лауреат міжнародних і всеукраїнських премій, почесний громадянин Макарівського району.

і Моцарта, і Баха, але ідея була в тому, щоб виконувати саме українську духовну музику. Нас часто запрошували співати в церкві. І раптом дізнаюся про Святителя Димитрія Ростовського (Данила Туптала).

Найбільше інформації про цього видатного макарівця я почерпнув під час проведення 27 жовтня 2001 року Всеукраїнської просвітницької конференції, присвяченої Данилу Тупталу в Макаріві, та й під час проведення інших заходів у ювілейний рік 350-ліття від дня його народження. Приїздив Патріарх Філарет, ми готували програму, я написав обробки його кантів, ми їх уперше тоді співали.

Святитель Димитрій народився 1651 року. Я з'явився на світ рівно через 300 років після нього! Іменною іконою, яку він завжди з собою возив, була “Ненавмисна радість”. І я дізнаюся, що ця ікона вшановує церква 22 грудня — у день мого народження! Це все на мене дуже вплинуло...

Це справді Божа рука і провидіння через Данила Туптала привели мене в Макарів. Відтоді я почав проводити дуже серйозну роботу щодо вшанування його імені, організації фестивалю духовної музики на його честь, обробки його творів. “Богородичні догмати” присвячені світлій пам'яті Святителя Димитрія Ростовського.

Він був високоосвіченою людиною, надзвичайно багато зробив для формування нової української мови, для становлення інформування і випусків друків піснеспівів та ірмологій.

Він збирав по всій Україні піснеспіви. В ірмологіях різних мо-

настирів, в яких був Святитель Димитрій Ростовський (в Україні, Молдові, Білорусі), є величезна кількість творів, які вже адаптовані. Але в їхній основі — Київські розспіви, котрі якимось чином туди потрапили, велику роль у цьому відіграв саме Данило Туптало. Вважаю, що такі особистості, як Димитрій Ростовський, ще не достатньо пошановані в Україні.

— *Композитор — це художник у музиці. У храмі єднаються іконописи і піснеспіви. Ви відчуваєте цю гармонію? Чи присутня вона у сучасних церквах?*

— Це таємниця, яку кожна людина, потрапляючи до храму, вловлює особисто. На території Києво-Печерської лаври працює академія керівних кадрів культури і мистецтв. Сьогодні від студентів можна почути матюки, побачити їх з цигаркою. Люди не відчувають аури цього святого місця. Парафіяни Московського патріархату можуть сказати, що в українських храмах немає “благодаті”. Вони це начебто “відчувають”. Водночас справжній українець відчуває благодать саме у храмі Київського патріархату.

Не могу сказати, що серйозно заглибився в дух літургії, що цілком розумію її сенс. Та намагаюся, щоб те, що відчуваю в церкві під час служби, було співзвучне моїм думкам, почуттям, коли я пишу духовну музику.

Але вона, звісно, виходить за межі того, що відбувається в церкві, саме через те, що виховання сучасної людини пов'язане з візуальними образами. Ці колористичні візуальні образи відіграють величезну роль у моїй стилістиці й мисленні. Слово для мене — це імпульс для звукового, музичного образу.

— *А як же тоді твори Данила Туптала, Миколи Леонтовича, інших композиторів минулого? Тоді це, напевно, теж був відхід від правил...*

— Так, звичайно. У кантах Туптала є впливи навіть європейської вокальної традиції. Про це говорять науковці. У Миколи Леонтовича і Кирила Стеценка — впливи народної пісні того часу. Ще у XIX столітті канонізований православний цикл “Київських розспівів” оброблений у традиції гармонізації.

Є твір Олександра Кошиця “Богородичні догмати”. Його проблема в тому, що композитор, вихований на традиціях і стилістиці XIX століття, використав у ньому гармонію. А чи вони там потрібні? Я у своїх “Богородичних догматах” орієнтувався на принцип музики Баха, у якого “cantus firmus” і поліфонічна фактура. Та хотів повернутися до нашого старовинного знаменного принципу, коли був деместивний спів, у якому є “ведучий” співак, який веде мелодію, й “імпрровізатори”, які на тлі цієї мелодії привносять свої емоції, розуміння, фантазію. Мені здається, це ближче до ідеї тих наспівів. Коли до них додається романтична гармонія або класична, XVII—XIX сторіччя.

— *Ми постійно перебуваємо у світі звуків. Ваше ставлення до сучасних ритмів, музичних течій? Чи мають якісь із них щось спільне з українськими музичними традиціями? Чи є у них майбутнє?*

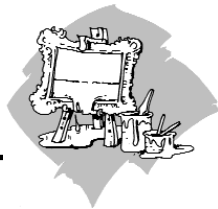
— Почну з кульмінації. Коли їду в Макарів, мені доводиться йти одну зупинку пішки від метро Житомирської до автостанції “Дачна”. Поруч із автотрасою перебуваю в суцільному гуркоті. Коли виходжу на міст, під яким проходить Кільцева дорога — гуркіт від автомобілів збільшується вдвічі. І знаєте, коли чую деякі “твори” сучасної музики — ловлю себе на думці, що це те саме!

Якщо Бетховен у шостій симфонії зображає спів птахів чи якісь побутові речі, то це мені ближче, ніж те, що намагаються зробити сучасні композитори. Вони передають електронні шуми, які перебувають поза свідомістю. Коли ми впадаємо в транс і втрачаємо свідомість, у наших вухах починає щось “шуміти”. Такого рівня наша електронна музика, музика тембрів. У цьому не бачу людського, ввижається лише жах. Але ще більше лякає, що настане момент, коли перестану це відчувати, коли така реальність стане нормальною.

Така сучасна музика. Вона не має мелодичних основ. Це якісь плями, звукові фантазії. Опуститися до передавання шумів — це неподобство. Навіть медицина вже довела, що така “музика” негативно впливає на психіку людини.

Втішає, що зараз у всьому світі набирає популярності фольклорна хвиля. Оскільки я вже долучився до канонів православ'я, то прекрасно розумію й те, на чому заснована музика буддизму, індуїзму або якутських шаманів. Разом з тим, коли зустрічаються музичні твори, де композитор на інтелектуальному рівні намагається усвідомити і виокремити власну думку, вважаю це цілком прийнятним.

Спілкувався Євген БУКЕТ,
фото автора



Микола ТАБОРИТ

Він народився у мальовничих місцях, наскрізь просякнутих Трипільською культурою, сивими згадками про велич Київської Русі й густо зрошених людською кров'ю — там, де сотні років тому проходив Подніпровський оборонний вал. В обороні свого роду-племени, рідного слова й матеріної пісні чимало славних пращурів поклали голови на цих високих кручах. Тепер і його прах, як прах Великого Кобзаря у Каневі, покоїться у рідній прабатьківській землі — у Ржищеві.

Свій страдний шлях почав 1921-го, в селянській родині. Під час Голодомору батько, помираючи, у відчай й надії порятувати Івана, відправляє його зі знайомим за сімдесят кілометрів — у Київ: у місті була надія вижити. Відтоді він залишається сам на сам із власною долею.

Понад усе любив читати й малювати. Асфальт заміняв йому полотно, а замість фарб була крейда. Якось, захоплено малюючи при світлі нічних ліхтарів, не помітив, що за ним хтось спостерігає. То був Гніздовський, начальник, який опікувався дитячими будинками. Якийсь час Іван жив у нього. Там і отримав друге ім'я — Валентин, бо, бачте, дружині його благодійника не сподобалося просте селянське — Іван. Ідилія прийомної родини тривала недовго, і незабаром він знову опиняється на вулиці. Перебиваючись випадковими роботами (топить грубки в школі й навіть працює ретушером у газеті “Вісті”), по змозі вчиться. Світ не без добрих людей — талановитого юнака запримітили і взяли до Республіканської художньої школи ім. Т. Г. Шевченка.

А потім буде війна — від дзвінка до дзвінка — з усіма її жахіттями й несправедливістю: розвідрота морської піхоти, два поранення в боях під Ростовом і Новоросійськом і... Кем'яга. Але олівці й фарби не полишав упродовж усієї війни і навіть у концтаборі.

Після 1945-го повертається в Київ, закінчує Київський художній інститут, аспірантуру. Про його світогляд уже тоді свідчить ди-

ВІН СВІТ ТВОРИВ РІЗЦЕМ І ПЕНЗЛЕМ

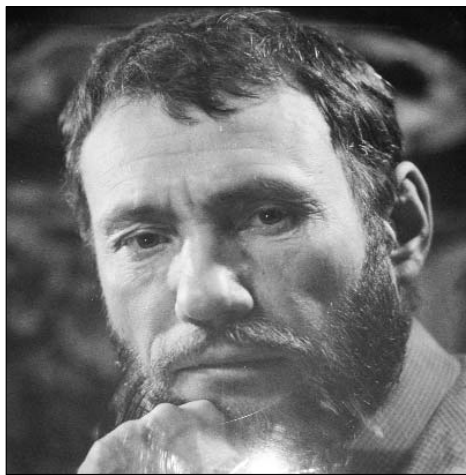
Художників такої сили і яскравості таланту наша земля народжує не часто. Але запитайте в пересічного українця, ба, його земляків із Київщини: хто такий Іван-Валентин ЗАДОРОВИЧ? На превеликий наш сором, про цього митця, земляка Ліни Костенко, мало хто чув, а тим більше знає. Хоча в країнах, де виховання національної свідомості й людської гідності поставлено на рівень державної політики, життя, як і твори таких особистостей, стають гордістю народу. І слава Богу, що в часи цинічного прагматизму й усепоглинаючого крамарства наші душі не здрібніли вкрай. Великою мірою, завдяки і його творінням.

сертаційна робота — “Богдан Хмельницький залишає в заставу кримському хану свого сина Тимоша” (1954). Картина виконана в реалістичному стилі, але вражає рельєфно виписаними характеристиками й трагізмом персонажів.

Свіжий подих 1970-х років — шістдесятництво — не оминув і Задорожного. Картина “Мої земляки” (1964) стає вододілом між двома етапами його творчості. На панорамному полотні — земляки

з села Щучинка, побіля Ржищева: безногий, на милиці, ветеран; молодий коваль; молода мати з немовлям на руках; дівча з голубом на руках; старенька бабуся, з глибоким смутком в очах і поставі; ще кілька постатей жінок і чоловіків, а збоку й сам художник із мольбертом і картиною під пахвою. І вся ця композиційна група здебільшого в білих (як святі!) з голубими тінями шатах на тлі отих жовто-голубих горбів Придніпровських. Але вражаючою є передача характерів, що досягається позами, виразами обличчя і якимись невленими мазками майстра. Хоча точніше було б сказати — різцем скульптора. Вони немов висічені з мармуру, що додає картині якогось внутрішнього трагізму й водночас незламної сили духу. Це — звуки оптимістичної трагедії, закарбованої пензлем.

Картина, що з'явилася на виставці, зчинила галас і вразила багатьох — насамперед “братів”-художників. Вони побачили в ній отой гнаний і нищений віками дух національної і людської гідності простого українського селянина. Не забурилися й чиновники від культури: тодішній міністр Бабійчук розцінив її як “рецидив бойчукізму” і порадив “писати як усі”. Однак ні звинувачення в націоналізмі, ні “проработки” у



начальства успіху не мали — автор стояв на своєму. Свідчення тому наступні картини “Садкам цвісти”, “Бабуся Ніла”...

Це був початок переосмислення й перегляду своїх творчих концепцій, добору виразальних засобів. Станковий живопис стає затісним для втілення його творчих задумів. 1966 року він переходить із живописної у секцію монументального мистецтва. І в співавторстві з Ф. Глушком і В. Перевальським починає роботу над вітражем “Т. Г. Шевченко і народ” у Київському держуніверситеті. Потім будуть вітражі “Наша пісня — наша слава”, “Космос”, київського фунікулера, а в селі Кали́та, — стели “Паросток”, “Квіти пам'яті”, “Ластівчане гніздо”, “Зимова казка” тощо.

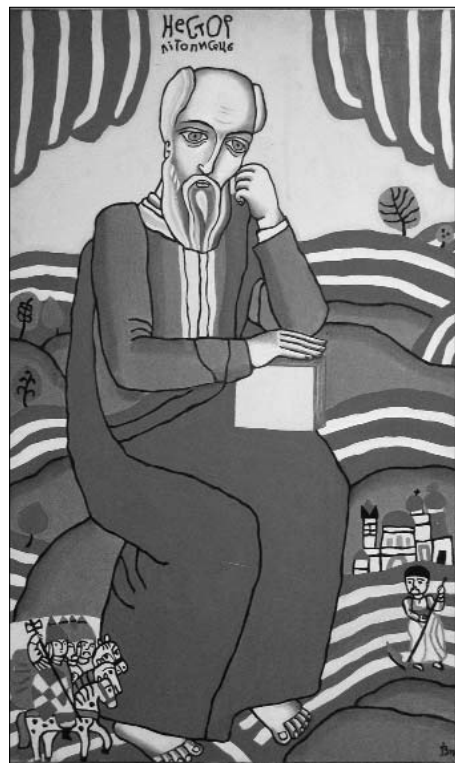
Окрема сторінка творчості Івана-Валентина — повернення до сивої дохристиянської давнини нашого народу. Для збереження і відтворення скульптурно-декоративних традицій він обирає різьбу по дереву. Під його різцем народжуються давньоруські боги — Сварог, Стрибог, Дажьбог, Ярило, Купайло, Лада, Світовид. А легендарні засновники Києва — Кий, Щек, Хорив і їхня сестра Либідь оживають у гобелені.

До речі, зразки різьблення по дереву ще донедавна можна було побачити в залі “Братина” в готелі “Либідь”. Усе там, від стільців і до світильників, створювало єдиний

мистецько-культурний ансамбль в оригінальній, осучасненій інтерпретації. Кажу в минулому часі, бо тепер уже його там не побачити: нові господарі, яким ні до чого українське високе мистецтво, викинули безцінні роботи майстра. Небайдужі кияни повідомили про варварство, і родина художника змогла дещо врятувати.

Ознайомитись із тематично густим, емним, переосмисленим художником народним монументальним різьбленням можна ще в мотелі-кемпінгу “Пролісок”. Тема — скіфське минуле нашого етносу. І в картинах, і в різьбленні за зовнішньою простотою він вдається до асоціативного, збірного образу. І в кожному відчувається глибинне проникнення у фольклор. Таким, наприклад, є панно “Мати-Скіфія”. У центрі — Велика Мати з дітями, за плечима крила як руки Оранти, німбом слугує їй себепоглинаюча змія — символ мудрості. А доквуж центральної фігури — тваринний орнамент. І фактура червоного дерева, і простота ліній, і прочитувана алегоричність оживляють прадавнє наше минуле.

За життя Задорожний встиг створити й низку талановитих парсун історичних постатей: Аттіли, Аліппія, Ярослава Мудрого, Максима Березовського, Юрія Кондратюка тощо. У задумах були Ліна Костенко й Тарас Шевченко, Гальшка Гулевичівна й ілюстрації до “Кобзаря” і ще багато іншого. Але здійснити й невеликої частки задуманого йому вже не судилося — 1988 року відлетів він у вищі світи. Наскільки грандіозними були задуми Івана-Валентина Задорожного, наскільки глибоко проникав він у пам'ять тисячоліть і психологію рідного народу можна зрозуміти з тої невеликої, з огляду всього його творчого доробку, виставки в галереї ім. Замостян Києво-Могилянської академії. Хоча організатори намагалися представити насамперед монументалістику (в картинах, ескізах, фотокопіях), але численні полотна стали органічним доповненням їхнього задуму. Задуму — показати велику любов художника до Жінки, своїх земляків-українців, до загадкової і величної історії України.



Літописець Нестор. 1984

ФЕДІР ЕРНСТ, БАТЬКО МУЗЕІВ

Надія КИР'ЯН
Фото Олеся ДМИТРЕНКА

“Назва виставки “В обороні української спадщини” значима й дуже актуальна, тому що в обороні наша культура перебуває чи не постійно: має захищатися від влади, від вандалів, від байдужості”, — сказала Катерина Романова, директор Музею історії міста Києва, який узяв на себе левову частку роботи з організації заходу. Активну участь у його підготовці взяли співробітники Національного художнього музею України, Національного музею українського народного декоративного мистецтва, Музею історії України, Національного комплексу народної культури “Музей Івана Гончара”, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, Наукового архіву Інституту археології НАН України, Інституту рукопису і відділу образотворчого мистецтва бібліотеки ім. В. Вернадського. Представлені також матеріали з приватних збірок С. І. Білокона, І. С. Магури, родини Біляшівських.

Ініціаторів виставки підтримали представники влади: заступник

“Він знав усе в Києві до останнього камінчика, якби цей камінчик зрушився з місця, то він би про це знав”, — писала у спогадах про Федора Ернста його дружина Тамара Львівна. Про це розповіла письменниця Олена Леонтович, з ініціативи якої 28 жовтня в Українському домі відкрилася виставка, присвячена 120-річчю з дня народження видатного історика, мистецтвознавця, музеєзнавця, охоронця пам'яток культури, який народився в Києві 28 жовтня (9 листопада за новим стилем). 28 жовтня 1942 року після року ув'язнення його страчено органами радянської влади. Посмертно реабілітовано.

міністра культури і туризму Тимофій Кохан, голова постійної комісії Київради з питань культури Олександр Бригинець і начальник Головного управління культури Світлана Зоріна.

Доктор історичних наук Сергій Білокінь розповів: “Федір Ернст дуже багато зробив для створення фондів Всеукраїнського історичного музею, з якого згодом виокремилось кілька музеїв: художній, історичний, музей історії Києва, народно-декоративного мистецтва в Києво-Печерській лаврі. 1926 року Федора Людвиговича призначили на посаду крайового інспектора з охорони пам'яток. Він мусив займатися навіть перейменуванням вулиць, створенням за-

повідників. Його роботу тільки раз почали обліковувати. Музей історії Києва, який сьогодні без приміщення (його свого часу вивинували з Кловського палацу і нікуди натовість не переселили), підготував цей захід. Інші музейники теж охоче відгукнулися.

Ось книжка “Київський провідник”, яку Ернст видав 1930 року до десятиліття Української академії наук. Це найкращий довоєнний путівник по Києву. Ось збірник “На пошану українських вчених, знищених більшовицькою Москвою”. Там теж є сторінка про Ернста. Ще “Зведений алфавітний список книжок, що увійшли до наказів Головліту (тобто цензури) на вилучення та списання в макулату-



ру з бібліотек громадського користування за період з 1937 по 1947 рр.” Ці списки, відколи Ернста оголосили ворогом народу, дуже довго були найповнішими переліками його творів. Він був ув'язнений тричі: уперше заарештований та засланий до Сибіру 1914 року як неблагонадійний (ще й на той час мав німецьке підданство); вдруге 1933 року серед інших українських науковців (ув'язнення відбував на Білomor-Балтійському каналі, у

Дмітлагу на будівництві каналу Москва-Волга, потім в Алматі. Утратив — 1941-го.

Розповідь Сергія Івановича доповнили знаний дослідник української культурної спадщини Микола Біляшівський, інші науковці.

Дуже приємно, що на відкритті виставки (працюватиме до 5 грудня) зібралось багато людей, щоб вшанувати Федора Ернста, завдяки якому не розпродано багато цінних музейних експонатів.



Уляна ВОЛІКОВСЬКА
Фото автора

На вході до світлої зали привертає увагу масивний мольберт Азбукового Королівства. Біля нього ще до початку урочистого відкриття згуртувалася зачудована малеча з пензликами і чарівними фарбами. А за хвилину на цьому полотні кожен втілюватиме найдивовижніші барвисті фантазії.

Пролунало пастирське напутнє слово протоієрея Володимира Тимощука, який побажав здоров'я всім учасникам фестивалю. Тож свято з Божою ласкою розпочинає свою ходу...

“Ми хочемо привернути увагу до дитячої літератури. Так важливо, щоб діти милувалися книжкою, знаходили в ній насолоду. Адже зараз усі захоплюються електронними засобами, де душі не почерпнеш, а от книжка — це джерело духовне”, — поділився думками Дмитро Палій, заступник директора музею з наукової роботи.

У музеї водночас відкривалося кілька виставок. Не можна оминати виставку робіт художника-ілюстратора дитячих книжок Костя Лавра. Тут що не ілюстрація, то унікальний маленький шедевр, який випромінює світло, чистоту і ширість. Кожен маленький чотириногий герой наділений людськими рисами. У зворушливому зайчикові, хвалькуватому котикові, нахабному вовкові вловлюється український характер, приправлений тонким гумором. Тож не дивно, що біля ілюстрацій сила-силенна дітвори, яка перемальовує тваринку у свої блокнотики. Напевно, це для художника — найбільша радість...

На фестивалі було безліч зворушливих виступів маленьких гостей. Серед них — Дитячий театр пісні “Ладоньки” (художній керівник Світлана Садовенко), зразковий дитячий хор “Радуниця” (керівник — Наталія Манько). А ось і виставка ілюстрацій незалежного театрального журналу “Коза”. Тут малеча натхненню працювала над створенням щоденника фестивалю “Азбукове Королівство Магів та Янголів”. “У ньому можуть брати участь діти, автори, художники.

СВЯТО З БОЖОЮ ЛАСКОЮ

Ті, хто творять для дітей, — справжні мудреці, які сіють любов і добро у серця і дорослого, і малюка. А дитяча книжка — перлина, яка народжується тоді, коли книжки для дорослих уже написано. Нещодавно всі, хто хотів заглубитися у різнобарв'я світу дитячої літератури, могли завітати до Музею книги і друкарства. Тут удруге проходив Фестиваль “Азбукове Королівство Магів і Янголів”. Протягом шести днів у музеї вирувало, наче у вулику. Відмежувавшись від буденних проблем, у господі її величності Фантазії зустрілися Маги (які творять книжку) та Янголи (юні читачі). Охопити всі заходи фестивалю неможливо, тому розповімо про ті, що справили незабутнє враження...

Ми збиратимемо їхні побажання, листи, малюнки. Потім усе це об'єднаємо під однією обкладинкою. У підсумку ми сподіваємося отримати арт-бук в одному примірнику, який подаруємо музею. Він буде своєрідним мистецьким документом, який засвідчуватиме, що відбувалося на цьому заході”, — розповів один із засновників журналу Богдан Поліщук.

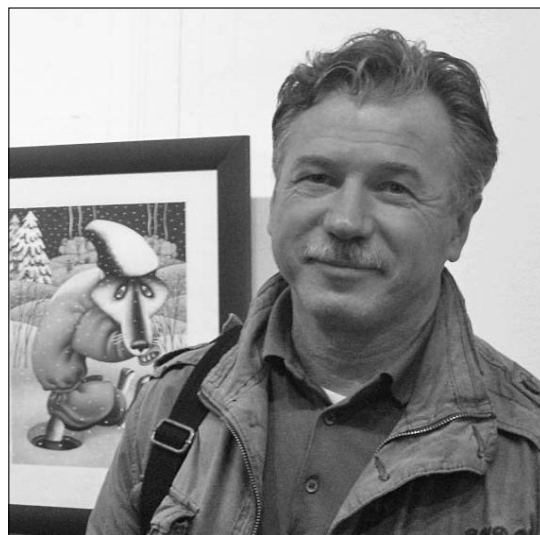
Подивувала виставка рукописних книг. Тут можна було побачити видання з різних матеріалів: дерева, шкіри, синтетичних тканин тощо. Мою увагу привернули

урізноманітнювати книжковий світ, — ділилася думками Олена Медведєва, автор ідеї “Креативної книги”. — Мета бурштинової казки — не здивувати дітей, а дати їм можливість пізнавати світ. Невдовзі з'являться казки із соломи”.

У рамках фестивалю відбулося відкриття Міжнародної пересувної виставки “Золотий Мольберт” (Україна). “Тут представлені роботи “Золотого Мольберта” (близько сорока), а в нас дитячих шедеврів понад двадцять тисяч. Це роботи дітей, які працювали на дев'ятому пленері у Львові з 2003 до 2009 року”, — розповіла президент “Золотого Мольберта” Ольга Михайлюк, яка щороку віднаходить юні таланти та залучає їх до оформлення книжок.

Серед акцій фестивалю — творчі зустрічі з Олександром Гаврошем, Іваном Андрусом, Наталкою Поклад, Мар'яною Савкою, Володимиром Рутківським та іншими. Також на фестивалі відбулася презентація незалежної літературної премії “Великий Іжак”, якою відзначатимуть авторів найкращих українськомовних книг для дітей, незалежно від місця проживання автора та місця видання книги.

Надзвичайно різноманітними цього року були майстер-класи. Зокрема “Музейна папірня”, “Духовна музика” (навчання співу за “Богослосниками”, “Ірмологіонами”) та навчання давнього українського скоропису від Тараса Компаніченка, “Шоколадне королівство” — відливання літер і казкових ге-



Костя Лавро

роїв із шоколаду тощо. Завітала на свято і литовська художниця Сігута Ах, яка уже понад десять років працює над розвитком уяви у дітей. Її незвичайний майстер-клас “Акварельні плямки” цьому підтвердження. Це маленька гра з кольоровою плямкою для усіх, у кого є підсвідомість. Тут не потрібно вміти малювати, тут треба просто уявляти. А яскрава уява — запорука формування творчої особистості. “Я за те, щоб книжка повернулася у дитячі руки і почала показувати не тільки букви, а й картинки. Стандартне мислення — шлях до нецікавого життя. Я пропоную вимкнути телевизор і взяти фарби, папір і всією родиною помалювати, а потім вигадати якомога більше імен для створених кольорових хмаринок”, — каже Сігута Ах. Ще цікавіше малювати під музику.

Яке ж дитяче свято без іграшок? Адже дітям дуже цікаво, коли фантазія втілюється у життя, і героїв улюблених книжок можна потримати у руках. Свідчення цього — виставка авторської ляльки художниці Олени Терехової за творами Лесі Ворониної та Сігута Ах. “Для мене велике задоволення виготовляти іграшки, — каже Олена Терехова. — У казкових героях втілюються історії про любов і дружбу. Вони вміють мріяти, співпереживати. Іграшки — це спосіб віднайти свій світ”.

Сподіваємося, фестиваль дитячої книжки стане традиційним світлим святом єднання дорослого і малюка, Мага і Янгола у чарівному Королівстві знань і фантазії.



Майстер-клас “Акварельні плямки” Сігута Ах

вишиті книжки та бурштинова книжка. Вони хоч і молодші за віком від друкованої, але мають неабияку пізнавальну мету. Тому що дитина знайомиться з каменем сонця — бурштином та особливостями української вишивки. “Ідея вишити казку з'явилася тоді, коли я зрозуміла, що дітям потрібно

СЛОВО

Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА — 2012

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617, сторінка 68 в “Каталозі”

на 1 місяць	9 грн 37 коп.	на півроку	53 грн 37 коп.
на 3 місяці	27 грн 51 коп.	на рік	105 грн 54 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!



Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітницької роботи
Надія КИР'ЯН
Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ літератури
Марія КУЧЕРЕНКО
270-55-57

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Кореспонденти
Наталія АНТОНЮК,
Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Черговий редактор
Микола ЦИМБАЛЮК
Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ на
комбінаті “Преса України” у середу.
Зам. № 3301244
Наклад у листопаді — 23 500

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

